

Bulletinen

Innholdsfortegnelse

- 3 ..... Innledning.
- 5 ..... Forståelse av projektiv identifikasjon i terapi: Et rammeverk fra objektreasjonsteori.
- 12 ..... Det viktigste og det vanskeligste.
- 22 ..... Oppriktighet og forstillelse i Hamlet. Når ordene som bygger bro mellom mennesker mangler.
- 33 ..... Bokanbefaling av romanen: Så det ikke blir borte av Ingrid Ribe-Nyhus.
- 35 ..... Veilederseminaret: egnethetsvurderinger i et systemisk perspektiv.
- 37 ..... Å arbeide med å bygge en felles forståelse i støvet av det sovjetiske regimet - En samtale med Tor Jakob Sandvik om hans erfaringer som den første læreren på innføringsseminar i psykoanalytisk psykoterapi i Kaunas.
- 39 ..... Minneord Edgar Levenson (1924 - 1926).
- 40 ..... Program for høstens fagmøter.

Bulletinen - utgave nr. 27

Redaksjon

Jon Morgan Stokkeland
Espen Håland
Tonje Emorsten
Anne Marie Frøkedal
Hanne Jonette Stensrud

Bidragstere

Jon Morgan Stokkeland
Espen Håland
Sara Røe
Torunn Landrø
Mona Semb
Tor Jakob Sandvik

Arne Andreas Døske
Tonje Emorsten
Anne Marie Frøkedal

Adresse: Maridalsveien 323, 0872 Oslo
Telefon: 22 58 17 70
E-post: sekr@instpsyk.no
Hjemmeside: www.instpsyk.no

ISSN 1893-5893.

Denne og tidligere utgaver av bulletinen er tilgjengelig fra instpsyk.no/faglitteratur/bulletinen.

Velkommen til første utgave av Bulletinen i 2026!

Akerselva renner videre. Og vårt kjære Institutt har flyttet til sin 3. lokasjon langs denne elva. I januar ble Maridalsveien 323 vårt nye hjem.

Flyttingen representerer endring og omstilling for oss som organisasjon. Samvirkeforetaket PsykUt, som ble opprettet sammen med NPI, NKI og IGA, har overtatt funksjonen som utleier av undervisningslokaler og behandlerkontorer i sin helhet.

Instituttet har gått fra å være utleier til å leie undervisningslokaler sammen med de andre undervisningsinstituttene. Vi har altså avsluttet en lang tradisjon med å leie ut behandlerkontorer til medlemmer og andre psykoterapeuter.

Denne siden ved overgangen til PsykUt, kom kanskje litt overraskende på flere av oss. Den kan føles litt fremmed, og noen sitter kanskje igjen med en følelse av å ikke lenger eie sitt eget hjem. Håpet er at vi med litt tid og tålmodighet kan finne oss til rette i den nye strukturen.

Hensikten med å etablere PsykUt var fordelaktig økonomisk samarbeid; dele utgifter til undervisningslokaler på fire institutter, stordriftsfordeler – og at PsykUt kunne bære den økonomiske risikoen ved å inngå lange og dyre leiekontrakter. Etter at Psykoanalytisk institutt trakk seg fra samarbeidet, og Karakteranalytisk institutt har fått store kutt i sitt tilskudd fra Helsedirektoratet, er det usikkerhet knyttet til den økonomiske bæreevnen i samarbeidet. Historisk har vi som institutt klart å stå i og komme oss gjennom krevende prosesser. Vi håper evnen til å tåle motgang og ri av stormen, vil bære oss gjennom den usikkerheten vi nå møter.

I daglig ledelse har vi dog kommet tilbake til tradisjonen. Både administrativ leder Anne Marie Frøkedal og undervisningsleder Tonje Emorsten er medlemmer ved instituttet, en psykolog og en psykiater. Anne Marie ble ansatt som ny administrativ leder i oktober, og har bidratt med økonomisk kompetanse i en tid med nye økonomiske spørsmål.

Det oppleves som en stor styrke å kunne samarbeide om de mange oppgaver i den daglige driften. Imidlertid ble Tonje rammet av alvorlig sykdom i nær familie denne vinteren. I hennes fravær har Mona Semb gjort en uvurderlig innsats som stedfortreder. Vi ønsker å takke Mona for et solid bidrag i denne spesielle tiden!

Vi er også takknemlige for å ha stødige krefter med oss her i redaksjonen. Jon Morgan Stokkeland og Espen Håland har lagt ned et godt stykke arbeid, når vi nå kan presentere en ny utgave av Bulletinen på vei inn i sommeren.

Kandidatene representerer instituttets ettervekst. Denne utgaven av Bulletinen åpner med en omarbeidet utgave av Sara Røes oppgave fra videregående seminar. Hun skriver om utviklingslinjer i objektreasjonsteorien, dens sentrale begreper og betydningen av å forstå terapiprosessen i rammen av en to-person-psykologi.

Den klinikknære teksten «Det viktigste og det vanskeligste» av Espen Håland fyller ut bildet, og viser hvorfor vi trenger et helsevesen, som tar høyde for det subjektive i behandlingstilbudet.

Kunne vi forstå Hamlet om vi nærmet oss med en standardisert protokoll? En absurd, anemisk tanke! Jon Morgan Stokkeland leder oss inn i stykket med en undersøkelse av løgn og forstillelse - og reflekterer over hvordan muligheten for nære relasjoner ligger i det ærlige og oppriktige.

Litteraturen beriker. Torunn Landrø's bokanbefaling «Så det ikke blir borte» av Ingrid Ribe-Nyhus, handler om en teologistudent fra menighets Norge i psykoanalyse. Leselysten vekkes, og vi ser for oss å synke ned i en fluktstol med boka en dag i sommerferien. Kanskje med et lite glass rosévin? Eller bør det holde med limonade? Humla kommer iallfall til å suse.

En sving innom aktiviteten ved Instituttet denne våren får vi også med oss. Mona Semb tar oss med til veilederseminaret i mars, hvor egnethetsvurderinger sto på programmet. I mai gikk Kaunas seminaret av stabelen. Og vi benyttet anledningen til å intervju Tor Jakob Sandvik, som var første lærer utsendt til Kaunas, da instituttet bidro til å bygge opp utdanningen der.

Avslutningsvis et minneord om Edgar Levenson fra The William Alanson White Institute, som døde 101 år gammel tidligere i år, skrevet av Arne Andreas Døske og Tor Jakob Sandvik.

På siste side finner dere programmet for høstens fagmøter som en liten appetittvekker. Ekstra stas er det at utvalg for etterutdanning arrangerer et åpent heldagsseminar, på Litteraturhuset i Oslo, med Nancy McWilliams og Michael Garret. Det har tittelen «Rupture and Repair: The Value of Working Through!» Vi håper så mange som mulig har anledning til å få dette med seg.

Med det setter vi punktum og ønsker medlemmer og kandidater en riktig god sommer!

Med hilsen fra

Anne Marie Frøkedal og Tonje Emorsten

Instituttets nye tilholdssted i Maridalsveien.

Forståelse av projektiv identifikasjon i terapi: Et rammeverk fra objektrelasjonsteori

Av Sara Røe

Innledning

Denne oversiktsartikkelen belyser sentrale utviklingslinjer i objektrelasjonsteori, med fokus på etablering av psykologiske grunnstrukturer, ubevisste fantasier og projektive mekanismer relevante for pasientens psykologiske fungering og overføringsfenomener. Rammeverket synliggjør hvordan ubevisste deler ved pasienten kan ha reell innvirkning på terapeuten, som kan trekkes inn i en iscenesettelse av pasientens ubevisste relasjonelle forventninger. Terapeutens motoverføringer kan dermed forstås som en potensiell kilde til innsikt i pasientens grunnproblematikk og ubevisste relasjonsmønstre (Joseph, 1985; Ogden, 1991).

Uavhengig av terapeutisk tilnærming (psykodynamisk, emosjonsfokusert, kognitivt orientert) er motoverføringer uunngåelig en del av terapiprosesser og setter avtrykk i våre følelser, væremåter og kapasitet til å tenke med pasienter (Morken & Skjerdingsstad, 2022). Motoverføringer kan brukes for å øke forståelsen av pasientens indre dynamikk og fastlåste mønstre, og dermed gi innsikt i pasientens grunnproblematikk (Feldman, 1997; Greenberg, 2018; Heimann, 1950; Zachrisson, 2008). Det finnes imidlertid en parallell risiko for at terapeuten uforvarende endrer sine holdninger og væremåter som følge av egne motoverføringsreaksjoner. Dette kan føre til at terapier låses fast, pasienten klassifiseres som «behandlingsresistent», eller i verste tilfeller – terapeuten trår over forsvarlige grenser med skadepotensial for pasienten.

Objektrelasjonsteori og Melanie Klein

Objektrelasjonsteori bygger på samspillsstudier og kunnskap om relasjoners betydning for sinnets normalpsykologiske og patologiske utvikling (Johansen, 2012). Selv om flere teoretikere har bidratt til paradigmet, regnes Melanie Klein (1882–1960) som en pionér. Inspirert av observasjoner av mor–barn-dyaden som barneanalytiker, satte hun objektet og tidlige objektreasjoner i sentrum for utviklingen av grunnleggende psykiske strukturer (Johansen, 2012; Klein, 1930, 1946). Klein forlot ikke driftsperspektivet, men utvidet fokuset fra Freuds grunnforståelse, med økt vekt på hvordan barnet navigerer drifter og sider ved seg selv gjennom indre, ubevisste fantasier knyttet til objektet (Greenberg & Mitchell, 1983; Klein, 1930, 1946).

Kleins utviklingsteori

Klein (1946) beskrev hvordan barnets grunnleggende angst, følelser og driftsliv initierer relasjon til (indre) objekter gjennom projeksjon og introjeksjon:

Forestill deg et spedbarn som opplever nytelse og kroppslige følelser av trygghet og beskyttelse når det holdes og mates. Gjennom introjeksjon tas opplevelsen opp og danner en indre representasjon av «det gode bryst», knyttet til følelser av trygghet, omsorg og tilfredsstillelse. Samtidig projiseres barnets frustrasjon og uhåndterlige følelser ut, og skaper en representasjon av «det onde bryst».

Projektiv identifikasjon går et steg videre, ved at barnet ikke bare projiserer frustrerende følelser, men også impulser og sider ved seg selv inn i brystet og identifiserer disse der. Det onde bryst oppleves ikke bare som passivt frustrerende, men som aktivt straffende og invaderende: Det tilbakeholder mat, trygghet og påfører det vonde. Slik skaper projektiv identifikasjon en affektiv forbindelse til objektet, ettersom det bærer barnets aggresjon og uhåndterlige sider, og utgjør en prototypisk aggressiv objektreasjon.

Også kjærlige følelser danner affektive bånd til indre objekter gjennom projektiv identifikasjon: De gode følelsene av beskyttelse projiseres inn i brystet og nærmest tilskriver det intensjonalitet, som at «brystet passer på og vil ta vare på meg». Denne prosessen danner vitale bånd til det gode objektet, som en nærende og beskyttende kjerne i barnet.

Primitive forsvarsmekanismer og tidlig organisering

Klein (1946) argumenterte for at barnet først relaterer til delobjekter som følge av dets umodne egofungering: Kapasiteten til integrering og realitetstesting er fremdeles under utvikling. I denne fasen er forsvarsmekanismer som splitting, benektelse, idealisering og omnipotens sentrale.

- Splitting beskytter barnet ved å holde det gode og det onde separat, slik at det ikke oppleves total overveldelse.
- Omnipotens fungerer som forsvar mot angst og hjelpsløshet forbundet med barnets totale avhengighet til omsorgsgiver.

Klein beskriver to sentrale utviklingsposisjoner: Den paranoid-schizoide posisjon (1), kjennetegnet av splitting, delobjekter og primitiv fungering. Tema som ansvar og skyld preger den depressive posisjon (2), som følge av at barnet opplever flere sider ved seg selv – også destruktive – og begynner å forestille seg hvordan disse sidene påvirker mor.

En dypere utforskning av Kleins utviklingsposisjoner faller utenfor artikkelens kjernefokus. Men et sentralt poeng handler om nødvendigheten for en nærrende og beskyttende kjerne i selvet, som grunnlaget for barnets evne til å tåle og integrere også frustrerende sider i seg selv og dermed oppleve mor, og senere andre, mer enhetlig: Med både gode og frustrerende sider.

Evnen til å tåle at objektet rommer motsetningsfylte aspekter danner grunnlaget for mer integrert realitetstesting og økt toleranse for komplekse affekter fra eget indre. Klein så disse prosessene som avgjørende for normal psykisk utvikling, og fremhevet hvordan barnets tidlige objektreasjoner danner affektive konfigurasjoner i selvet, bestående av selv- og objektrepresentasjoner som legger grunnmuren for barnets psykiske strukturer.

Nevrovitenskapelig forankring: Tidlig affektorganisering

Nyere studier antyder at barnets tidlige affektorganisering foregår i subkortikale områder, der positive/belønnende og frustrerende/truende følelser skilles fra hverandre. Dette foreslås som en biologisk parallell til det Klein beskrev som splitting og delobjektreasjoner (Svarik & Zorumski, 2021).

Fordi barnets tidlige erfaringer ofte lagres i implisitt hukommelse, vil personen som voksen kunne gjenoppleve affektive og sensoriske tilstander samt gjentakende relasjonsmønstre uten bevisst erindring om deres opprinnelse (Sletvold, 2014a, 2014b; Schore, 2001, 2002; Gullestad & Killingmo, 2013; referert i Stänicke & Landmark, 2016). Dette belyser hvordan tidligere erfaringer kan «spilles ut» i nære relasjoner, inkludert den terapeutiske situasjonen, selv uten eksplisitte minner om erfaringene. Denne forståelsen åpner for hvordan tidlig affektorganisering og relasjonserfaringer kan få betydning også i voksen fungering og klinisk arbeid.

Klein grunnla et klinisk rammeverk for å forstå psykopatologi hos voksne med røtter i tidlig etablerte objektreasjoner, allerede fra pre-verbale og prerasjonelle utviklingsstadier, med betydning for hvordan pasienten fortsatt håndterer frustrerende sider ved seg selv og fungerer i relasjoner (McWilliams, 2018). Indre objektreasjoner preger pasientens overføringer, og kan føre til vansker med å opprettholde realistiske skiller mellom terapeuten – fra pasientens indre objekter og ubevisste fantasier. Overføringsfenomener kan derfor utløse komplekse affekter, mentaliseringsvikt og forsvar i terapien (Clarkin et al., 2006), særlig ved personlighetspatologi (Cheek, 2021; Høglend et al., 2006). Dette belyser noe av utfordringsbildet ved å la standardiserte teknikker være hovedfokus i behandling av pasienter med kompleks personlighetspatologi.

Kliniske studier finner at overføringsfokuset psykoterapi, som adresserer fastlåste relasjonsmønstre i rammen av den terapeutiske relasjonen, er særlig effektiv for pasienter med dypgående vansker i sine objektreasjoner og større grad av karakterforankret patologi (Gabbard, 2006; Høglend et al. 2006, 2011).

Fra intrapsykisk orienterte til interpersonlige perspektiver på objektreasjonsteori

Innenfor Kleins utviklingsmodell fokuseres det hovedsakelig på projektiv identifikasjon i rammen av barnets indre fantasier, og ikke nødvendigvis som en mekanisme med reell innvirkning på objektet. Senere teoretikere utvider Kleins grunnforståelse ved å rette oppmerksomhet mot den relasjonelle kraften ved projektiv identifikasjon, og hvordan indre objektreasjoner også formes i samspill med omsorgsgiver (Bion, 1962; Fairbairn, 1952; Winnicott, 1965).

Selv om Kleins teorier suppleres av interpersonlige perspektiver, står hun fortsatt for sentral innsikt i feltet: Barnet bærer med seg ubevisste fantasier inn i relasjoner, som en slags «bakgrunnsprosess» som farger «her og nå»-opplevelser (Carstea, 2023; Hinshelwood, 1991; referert i Coşan, 2021). Disse er til stede fra livets begynnelse og fortsetter å prege våre relasjonsmønstre gjennom livsløpet.

Sentral for utvidelsen av projektiv identifikasjon til et relasjonsfenomen – med faktisk innvirkning på mottakeren, er Wilfred Bion (Sandler, s. 33, 1987; Mawson, 2018). Bion (1962) beskrev projektiv identifikasjon som en tidlig kommunikasjonsform i mor–barn-dyaden, og belyste hvordan barnets uhåndterlige sider projiseres inn i mor som emosjonelt berøres av disse. Dette gir mor muligheten til å omarbeide barnets uhåndterlige følelser, og gi dem tilbake i håndterbar form. Denne dynamiske prosessen er kjent som Bions container–contained-modell, og utgjør et klinisk fundament for at også terapeuten berøres av- og kan bearbeide pasientens projiserte affekter.

Projektiv identifikasjon: Et mangefasettert fenomen

I terapeutisk kontekst utvider Bion (1962), Rosenfeld (1971, referert i Steiner, 2008, s. 70,) og Ogden (1979, 1991) forståelsen av projektiv identifikasjon ved å skille mellom former som fungerer som relasjonell kommunikasjon (mer benign), og former som fungerer som forsvar mot benektede og uintegrerte deler av selvet (patologisk). Ved den kommunikative formen kan det projiserte materialet i større grad gjøres tilgjengelig for bearbeiding gjennom tolkning. I den forsvarsaktige formen pågår det derimot en benektelse av sidene som projiseres, og terapeuten forsøker på å utforske dem oppleves særlig truende. Dette kan gi seg til uttrykk ved at terapeuten tolkninger avvises gjennom iøynefallende latterliggjøring, irritasjon eller at pasienten konsekvent inntar en utenforstående rolle. Slike dynamikker oppstår særlig når indre objekter forsterker frustrerende affekter, og de mer håndterbare eller «gode» delene av selvet må beskyttes. Denne formen for projektiv identifikasjon kan belyse områder ved pasientens fungering preget av primitivt forsvar og redusert integrasjonskapasitet.

Forsvarsdrevne former for projektiv identifikasjon kan skape forvirrende og emosjonelt krevende dynamikker i det terapeutiske samspillet, ettersom pasienten strever med å ta de projiserte sidene tilbake, som terapeuten blir en bærer av. Fenomenet er særlig relevant når pasientens dynamikk resonnerer med terapeuten eget ubearbejdede materiale, og kan medføre betydelig innvirkning på terapeuten indre tankerom. Dette kan føre til en økt risiko for at terapeuten tar mindre rasjonelle og mer reaktive valg.

Motoverføring: Fra støy til innsikt gjennom projektiv identifikasjon

Gjennom flere tiår har terapeuten motoverføringsreaksjoner fått stadig større oppmerksomhet innenfor det kliniske feltet (Greenberg, 2018; Zachrisson, 2008). Heimann (1950) argumenterte for terapeuten emosjonelle reaksjoner som verdifull kanal til pasientens ubevisste dynamikk og personlighet, og sees ikke bare som støy eller refleksjoner av terapeuten egne kompleksiteter. I takt med motoverføringens aktualitet anses projektiv identifikasjon som en drivende mekanisme for terapeuten motoverføringsreaksjoner (Grinberg et al., 1987 referert i Sandler, 1997).

Feldman (1997) beskriver hvordan projektiv identifikasjon eksternaliserer deler av pasientens ubevisste dynamikk, med påvirkning på terapeuten følelser og væremåter, både bevisst og ubevisst. Dette gir terapeuten anledning til å bruke egne følelsesmessige reaksjoner og andre subtile responser til pasienten, som klinisk informasjon om deler ved pasientens identifikasjoner og primitive fungering, som en ellers bare kunne antatt på et intellektuelt nivå.

Tuckett utbroderer en konseptualisering for den terapeutiske situasjonen, der pasient og terapeut deltar i en slags enactment, gjennom et subtilt press til å relatere til hverandre i samsvar med pasientens ubevisste fantasi (Tuckett, 1995 referert i Feldman, 1997). Enactment forstås som et overføringsfenomen der pasientens dypeste relasjonelle vansker og indre konflikter spilles ut i den terapeutiske relasjonen, fremfor å snakkes om i bevisst, symbolisert form (Joseph, 1985; Greatrex, 2002).

Med dette kan proaktiv identifikasjon forstås som mekanismen som plasserer segmenter av pasientens indre objektreasjoner i terapeuten, mens enactment er det totale uttrykket for hvordan rollene utspilles og håndteres i relasjonen.

Når motoverføringer låser det terapeutiske rommet

Enactment skaper et dynamisk landskap med mulighet for økt innsikt i pasientens grunnproblematikk og kan slik styrke terapeutiske prosesser. Samtidig foreligger en risiko for å låse eller kompromittere terapien (Ponsi, 2012). Eksempelvis kan pasientens vansker med å prosessere uoppgjorte følelser forsterkes dersom disse er koblet til aggressive objektreasjoner – ikke bare fordi de vekker angst eller skam, men fordi de også aktiverer ubevisste fantasier om terapeuten som en truende, kontrollerende eller straffende figur. I slike forløp kan overføringsfenomener bli så dominerende at både intervensjoner og terapeuten tolkes gjennom dem. Selv velmenende intervensjoner kan utløse strukturelt avverge hos pasienten, og medføre en frakobling fra emosjonell kontakt som for pasienten oppleves livsnødvendig. I slike situasjoner kan terapeuten fange seg i en indre dialog der pasienten forstås som «vrang» eller «ansvarsunnvikende», og føre til en indre dreining mot en mer autoritær, korrigerende eller distansert tilnærming i terapien, og ubevisst bekrefte pasientens implisitte relasjonsforventninger.

I de tilfeller terapeuten hverken anerkjenner eller håndterer egne reaksjoner, kan det medføre en utilsiktet bekreftelse av pasientens indre konflikt, ved at terapeut ubevisst spiller ut relasjonen i samsvar med pasientens indre fantasier. Studier viser at manglende håndtering av motoverføring svekker behandlingsutfall (Morken & Skjerdingsstad, 2022), og risikoen for at det terapeutiske rommet låses, antas å øke dersom pasientens projeksjoner treffer terapeuten sine egne ubearbejdede sider (Gabbard, 2001).

Oppsummering

Proaktiv identifikasjon har både en forsvarsfunksjon, kommunikativ funksjon og en reell relasjonell effekt på terapeuten. Dermed er ikke fenomenet noe som kan bare kan observeres fra sidelinjen, men erfarer gjennom terapeuten. Enactment innebærer derfor ikke nødvendigvis et terapeutisk sammenbrudd, og kan derimot utgjøre potensielt meningsbærende materiale, forutsatt at prosessen gjenkjennes og bearbejdes.

Den kliniske risikoen oppstår når disse dynamikkene forblir ubevisste også for terapeuten, slik at relasjonen i større grad lever ut enn tenkes om. Terapeuten sine impuls til å gi mening eller avklare ubehaget for raskt, kan i seg selv gjenspeile den samme intoleransen for de projeksjoner som pasienten forsøker å bearbejde i terapeuten. Dette peker mot nødvendigheten av å forstå terapiprosesser i rammen av en to-person-psykologi, der terapeuten sine egen ubevisste dynamikk inngår i feltet og kan aktiveres av pasientens projeksjoner.

Terapeuten sine evne til å forbli i det tvetydige og bære motsetningsfylte krefter uten å søke premature svar eller avlastninger, fremstår derfor særlig viktig i møte med uintegreerte objektreasjoner og sterkt ladede overføringer. Slik kan sterke og primitive krefter fordøyas, eller i det minste gjenkjennes, fremfor å handles på.

Referanseliste

- Bion, W. R. (1962). Learning from experience. Karnac.
- Buckingham, L. (2012). A thread in the labyrinth: Returning to Melanie Klein's concept of projective identification. *British Journal of Psychotherapy*, 28 (1). <https://doi.org/10.1111/j.1752-0118.2011.01256.x>
- Caligor, E. (2010). An object relations model of personality and personality pathology (J. F. Clarkin, Ed.). I J. F. Clarkin, P. Fonagy, & G. O. Gabbard (Red.), *Psychodynamic psychotherapy for personality disorders: A clinical handbook* (s. 3–35). American Psychiatric Publishing.
- Cheek, J., Kealy, D., Joyce, A., & Ogrodniczuk, J. (2021). Borderline personality disorder as a syndrome of poor quality of object relations. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 23(2), 7–14.
- Clarkin, J. F., Yeomans, F. E., & Kernberg, O. F. (2006). *Psychotherapy for borderline personality: Focusing on object relations*. American Psychiatric Publishing. <https://doi.org/10.12740/APP/128104>
- Coşan, D. (2021). The function of transference interpretations in Kleinian therapy. *International Journal of Psychology & Psychoanalysis*, 5, Art. e055. <https://doi.org/10.23937/2572-4037.1510055>
- Cârstea, D. (2023). The versatility of the Kleinian model: Melanie Klein's theory and formulations of morality and forgiveness. *Journal of Psychology & Clinical Psychiatry*, 14(3), 82–86. <https://doi.org/10.15406/jpcpy.2023.14.00733>
- Di Giuseppe, M., & Perry, J. C. (2021). The hierarchy of defense mechanisms: Assessing defensive functioning with the Defense Mechanisms Rating Scales Q-Sort. *Frontiers in Psychology*, 12, Art. 718440. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.718440>
- Fairbairn, W. R. (1952). *Psychoanalytic studies of the personality*. Routledge & Kegan Paul.
- Feldman, M. (1992). Splitting and projective identification. I R. Anderson (Red.), *Clinical lectures on Klein and Bion* (New Library of Psychoanalysis, 14, s. 74–88). Routledge.
- Feldman, M. (1994). Projective identification in phantasy and enactment. *Psychoanalytic Inquiry*, 14(3), 423–440.
- Feldman, M. (1997). Projective identification: The analyst's involvement. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 78(Pt 2), 227–241.
- Gabbard, G. O. (1995). Countertransference: The emerging common ground. *The International Journal of Psychoanalysis*, 76, 475–487.
- Gabbard, G. O. (2001). A contemporary psychoanalytic model of countertransference. *Journal of Clinical Psychology*, 57(8), 983–991.
- Gabbard, G. O. (2006). When is transference work useful in dynamic psychotherapy? *The American Journal of Psychiatry*, 163(10), 1667–1669. <https://doi.org/10.1176/ajp.2006.163.10.1667>
- Gabbard, G. O. (2014). *Psychodynamic psychiatry in clinical practice*. American Psychiatric Publishing.
- Gabbard, G. O., & Westen, D. (2003). Rethinking therapeutic action. *International Journal of Psychoanalysis*, 84(4), 823–841.
- Greatrex, T. (2002). Projective identification: How does it work? *Neuropsychoanalysis*, 4, 187–197. <https://doi.org/10.1080/15294145.2002.10773396>
- Greenberg, J. R., & Mitchell, S. A. (1983). *Object relations in psychoanalytic theory*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvj2xv6>
- Greenberg, J. (2018). Klein's technique. *The International Journal of Psychoanalysis*, 99(4), 979–989. <https://doi.org/10.1080/00207578.2018.1490986>
- Grinberg, L. (1979). Countertransference and projective counteridentification. *Contemporary Psychoanalysis*, 15(2), 226–247. <https://doi.org/10.1080/00107530.1979.10745579>
- Grotstein, J. S. (1995). Projective identification reappraised: II. The countertransference complex. *Contemporary Psychoanalysis*, 31(3), 479–511. <https://doi.org/10.1080/00107530.1995.10746921>
- Gullestad, S. E., & Killingmo, B. (2013). *Underteksten: Psykoanalytisk terapi i praksis* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Gutheil, T. G., & Gabbard, G. O. (1993). The concept of boundaries in clinical practice: Theoretical and risk-management dimensions. *The American Journal of Psychiatry*, 150(2), 188–196.
- Heimann, P. (1950). On counter-transference. *International Journal of Psychoanalysis*, 31, 81–84.
- Hinshelwood, R. D. (1991). *A dictionary of Kleinian thought*. Free Association Books.
- Høglend, P., Amlø, S., Marble, A., Bøgwald, K. P., Sørbye, O., Sjaastad, M. C., & Heyerdahl, O. (2006).

Analysis of the patient-therapist relationship in dynamic psychotherapy: An experimental study of transference interpretations. *The American Journal of Psychiatry*, 163(10), 1739–1746. <https://doi.org/10.1176/ajp.2006.163.10.1739>

Høglend, P., Bøgwald, K. P., Amlo, S., Marble, A., Ulberg, R., Sjaastad, M. C., Sørbye, O., Heyerdahl, O., & Johansson, P. (2008). Transference interpretations in dynamic psychotherapy: Do they really yield sustained effects? *The American Journal of Psychiatry*, 165(6), 763–771. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2008.07061028>

Høglend, P., Hersoug, A. G., Bøgwald, K. P., Amlo, S., Marble, A., Sørbye, Ø., Røssberg, J. I., Ulberg, R., Gabbard, G. O., & Crits-Christoph, P. (2011). Effects of transference work in the context of therapeutic alliance and quality of object relations. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 79(5), 697–706. <https://doi.org/10.1037/a0024863>

Johansen, R. (2012). Utvikling: Alltid i relasjon. I R. Ulberg & T. Knutsen (Red.), *Psykoterapi i utvikling*. Akademika Forlag.

Joseph, B. (1985). Transference: The total situation. *The International Journal of Psychoanalysis*, 66, 447–454.

Jurist, E. L. (1997). Review of *Psychic retreats: Pathological organizations in psychotic, neurotic, and borderline patients* [Review of the book *Psychic retreats: Pathological organizations in psychotic, neurotic, and borderline patients*, by J. Steiner]. *Psychoanalytic Psychology*, 14(2), 299–309. <https://doi.org/10.1037/h0085218>

Kernberg, O. F. (2022). Some implications of new developments in neurobiology for psychoanalytic object relations theory. *Neuropsychoanalysis*, 24(1), 3–12. <https://doi.org/10.1080/15294145.2021.1995609>

Kernberg, O. F. (2024). Psychoanalytic object relations theory revised: Affect systems and the notion of drives. *The International Journal of Psychoanalysis*, 105(5), 790–803. <https://doi.org/10.1080/00207578.2024.2397282>

Klein, M. (1930). The importance of symbol-formation in the development of the ego. *International Journal of Psychoanalysis*, 11, 24–39.

Klein, M. (1946). Notes on some schizoid mechanisms. *The International Journal of Psychoanalysis*, 27, 99–110.

Laplanche, J., & Pontalis, J. B. (2018). *The language of psychoanalysis*. Routledge.

Lans, O., Gewirtz-Meydan, A., & Reuveni, L. (2024). Addressing the elephant in the room: How erotic transference is identified and understood in therapy. *British Journal of Guidance & Counselling*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/03069885.2024.2373187>

Lemma, A. (2016). *Introduction to the practice of psychoanalytic psychotherapy* (2. utg.). John Wiley & Sons.

Mawson, C. (2018). The projective process and the two positions today. I B. Garvey & M. Long (Red.), *The Klein tradition. Lines of development: Evolution of theory and practice over the decades*. Routledge.

McWilliams, N. (2018). *Psykoanalytisk diagnostikk: Personlighetsstrukturer i terapiprosessen* (E. Haukeland, Overs.). Gyldendal. (Original work published 1994)

Nissen-Lie, H. A., Dahl, H. J., & Høglend, P. A. (2022). Patient factors predict therapists' emotional countertransference differently depending on whether therapists use transference work in psychodynamic therapy. *Psychotherapy Research*, 32(1), 3–15. <https://doi.org/10.1080/10503307.2020.1762947>

Ogden, T. H. (1979). On projective identification. *International Journal of Psychoanalysis*, 60(3), 357–373.

Ogden, T. H. (1983). The concept of internal object relations. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 64, 227–241.

Ogden, T. H. (1991). *Projective identification and psychotherapeutic technique*. Jason Aronson.

Ogden, T. H. (1994). *Subjects of analysis*. Jason Aronson.

Parsons, M. (1999). *Psychic reality, negation, and the analytic setting*.

Pick, I. B. (1985). Working through in the countertransference. *The International Journal of Psychoanalysis*, 66(2), 157–166.

Ponsi, M. (2012). The evolution of psychoanalytic thought: Acting out and enactment. *Rivista di psicoanalisi*, 58(3), 653–670.

Racker, H. (2007). The meanings and uses of countertransference. (Original work published 1957) *The Psychoanalytic Quarterly*, 76(3), 725–815.

Rizzolatti, G., & Craighero, L. (2004). The mirror-neuron system. *Annual Review of Neuroscience*, 27, 169–192. <https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.27.070203.144230>

Sandler, J. (1976). Countertransference and role-responsiveness. *International Review of Psycho-Analysis*, 3(1), 43–47.

Sandler, J. (1987). The concept of projective identification. I J. Sandler (Red.), *Projection, identification, projective identification* (s. 13–26). International Universities Press.

Schore, A. N. (2001). The effects of early relational trauma on right brain development, affect regulation, and infant mental health. *Infant Mental Health Journal*, 22(1–2), 201–269.

Schore, A. N. (2002). Dysregulation of the right brain: A fundamental mechanism of traumatic attachment and the psychopathogenesis of posttraumatic stress disorder. *The Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 36(1), 9–30. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1614.2002.00996.x>

Segal, H. (1957). Notes on symbol formation. *International Journal of Psychoanalysis*, 38, 391–397.

Sletvold, J. (2014). *The embodied analyst: From Freud and Reich to relationality*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315832791>

Spillius, E., & O'Shaughnessy, E. (Red.). (2012). *Projective identification: The fate of a concept* (1. utg.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203157220>

Steiner, J. (1993). *Psychic retreats: Pathological organizations in psychotic, neurotic and borderline patients*. Routledge.

Steiner, J. (2006). Interpretative enactments and the analytic setting. *The International Journal of Psychoanalysis*, 87(2), 315–320. <https://doi.org/10.1516/F283-H4RJ-X1DT-GF35>

Steiner, J. (Red.). (2008). *Rosenfeld in retrospect: Essays on his clinical influence* (1. utg.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203871850>

Stänicke, E., Strømme, H., Kristiansen, S., & Stänicke, L. I. (Red.). (2019). *Klinisk tenkning og psykoanalyse*. Gyldendal.

Stänicke, L., & Landmark, A. (2016). *Nevrobiologi og psykoanalytisk teori*. I E. Stänicke & A. Landmark (Red.), *Det uforståelige barnet* (s. 287–322). Hertervig Forlag Akademisk.

Sund Morken, I. (2022). Du slipper ikke unna overføring. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 59(11), 991–993.

Svrakic, D. M., & Zorumski, C. F. (2021). Neuroscience of object relations in health and disorder: A proposal for an integrative model. *Frontiers in Psychology*, 12, Art. 583743. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.583743>

Tuckett, D. (1995). *Mutual enactment in the psychoanalytic situation* [Upublisert manuskript]. Se Warska, 1999.

Waska, R. T. (1999). Projective identification, countertransference, and the struggle for understanding over acting out. *The Journal of Psychotherapy Practice and Research*, 8(2), 155–161.

Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. International Universities Press.

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. Tavistock.

Young, R. M. (2012). Projective Identification. *Free Associations* 13:66-82

Zachrisson, A. (2008). Motoverføring og endringer i synet på den psykoanalytiske relasjonen. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 45(8), 939–948.

Det viktigste og det vanskeligste

Av Espen Håland

Hvem er denne pasienten jeg har foran meg i terapirommet? Psykoanalysen kan sies å være vitenskapen om det subjektive (Eriksson, 2020). Det subjektive kan knyttes til det som er personlig og unikt for hver enkelt, til det som har med forståelse, fortolkning og mening å gjøre. Hvis spørsmålet om hvem pasienten er har relevans må vi ha en tenkning rundt det subjektive og personlige.

Spørsmålet om hvem pasienten er har avgjørende betydning for hva som kan være til hjelp.

Andre vil mene at spørsmålet om hvem pasienten er har mindre betydning. De legger mer vekt på objektiv kunnskap og behandling som har vist seg å fungere på gruppenivå. Dette er særlig aktuelt i vår tid da utenforliggende forhold, som økonomi og helsepolitikk, gjør at forståelsen av fagkunnskap og behandling er under press og trues med å innsnevres. Vi oppfører oss ofte som om vi har full oversikt over vår og pasienters bevissthet, det vil si følelser, tanker og beveggrunner.

Freud (1923) mente at alle følelser, tanker og beveggrunner er forbundet med det ubevisste. I begynnelsen tenkte han at de ubevisste prosessene var automatiserte. Etter hvert fant han at det ubevisste var knyttet til psykologi og mening (Kihlbom, 2011). Freud oppdaget at det å lytte til pasientene, at de fikk mulighet til å sette ord på tidligere ukjente forhold, det ubevisste, gjorde at de fikk det bedre. Psykoanalysen er en form for «hverdagspsykologi» (Eriksson, 2020). I dette ligger det at det ubevisste er knyttet til mening, intensjonalitet og selvforståelse. Sagt på en annen måte, det handler om hva det er som gjør at vi tenker, føler og handler som vi gjør.

Jeg vil si noe om hvorfor det ubevisste fremdeles er sentralt i forståelse og behandling av pasienter[2].

Klinikk

Nora hadde falt ut av arbeidslivet. Hun var utbrent, deprimert og orket ingenting. Nora hadde mye diffuse smerter i rygg og mage. Hun var sykemeldt fra sin nåværende jobb. I sitt arbeid opplevde Nora at hun ikke klarte å si fra. Ved nærmere samtaler viser det seg at hun hadde flere alvorlige traumer fra tidlig barndom.

Nora vokste opp på et lite sted i indre Agder sammen med sin storebror. Hun ble overlatt til seg selv. Nora kan huske at hun fra første klasse kom hjem til tomt hus, og hun måtte vente utenfor til mor og far kom hjem tre timer senere. Mor var svært uforutsigbar og kunne plutselig skrike og slå henne. Hun sa ofte stygge ting til både Nora og broren. Det handlet alltid om mor, og pasienten måtte «trå forsiktig» når hun var hjemme. Mor ble rasende for de minste ting. Far var ofte der, men grep aldri inn eller stoppet mor. Nora husker også at når hun ble sint pleide hun ofte å gråte, da lo foreldrene av henne. Foreldrene likte også å skremme henne. Alt var hennes feil. Men Nora trivdes på skolen og hadde flere venner. Hun var populær og fikk tidlig kjæreste. Som ung voksen giftet hun seg med en mann, de er fremdeles gift og har tre barn.

Nora ga god kontakt i første time, hun snakket tydelig og henvendt til meg. Det er lett å like Nora, jeg får også en følelse at dette er en bestemt dame. Hun kunne avbryte meg enkelte ganger, men det opplevdes ikke negativt, mer som at Nora hadde mye hun vil si. Det var en kraft i Nora, hun forventet å bli lyttet til og tatt på alvor.

Terapien med Nora gikk «bra», hun hadde ved avslutning lite symptomer og kom tilbake i arbeid. Jeg vil nå presentere Pia. Hun strevde mer.

Pia ble opprinnelig henvist for en sorgreaksjon. Hun hadde mistet sin eldste datter i en bilulykke.

Hun og datteren var nære, de kunne snakke om «alt». Lenge var Pia i sjokk og ute av stand til å ta innover seg sorgen. Hun fikk plagsomme, ubehagelige minner fra bilulykken. Det viste seg at også Pia hadde flere traumer fra tidligere. Pia beskrev en nær relasjon til sin mor, men fortalte at far ofte var nedlatende, kritisk og negativ. Far kunne bli bråsinnt og pasienten var redd for ham. Hun opplevde seg forskjellsbehandlet fra sine søsken. Pia var mye redd og engstelig. Hun hadde fantasier om at hun var et uekte barn, og at far hadde lagt henne for hat. Pia var redd for å gå på skolen, hun ble mye mobbet og hadde ingen nære venner. Tidlig i ungdomsårene ble mor alvorlig syk og døde etter kort tids sykeleie. Mors sykdom og død ble ikke snakket om verken hjemme eller på skolen. Pia forsøkte å ta over etter mor, hun laget mat og vasket huset, men det ble aldri godt nok for far. Det endte opp med at Pia ble alvorlig deprimert og innlagt over lengre tid.

Hun får beskjed av far om å ta seg sammen. Det var mer «synd» på bror som hadde en alvorlig fysisk sykdom. Pia giftet seg i ung alder med en mann som hun opplevde som grei. Senere viste det seg at han hadde alkoholproblemer. Pia opplevde ingen støtte i mannen og hun måtte gjøre alt selv. De fikk tre barn sammen. Pia er i dag skilt og har to voksne barn.

Pia kommer anspent til første time. Hun har store øyne, smiler og ler anstrengt. Det er lett å føle med Pia, men jeg opplever jeg må være forsiktig, som om noe kan gå i stykker. Det var stor avstand mellom hva Pia fortalte, og hva hun viste.

Det viktigste – om det ubevisste

Det ubevisste krever ofte tid, nysgjerrighet, toleranse for usikkerhet, og en relasjon til en trygg annen. Forskning understreker betydningen av det ubevisste. Hør bare på dette:

Hjernen bearbeider en informasjonsmengde tilsvarende 11 millioner bits hvert sekund. Bare 40 bits av denne informasjonen er bevisst (Kihlbom, 2011).

Det foregår hele tiden ubevisst kommunikasjon i alle relasjoner som kjennetegnes av å være rask, kroppslig og affektiv (Schore, 2006, 2009). En vanlig måte å beskytte seg fra vanskelige følelsesmessige forhold er å holde dem utenfor bevisstheten.

Forskning støtter opp om at mye av våre følelsesmessige og kognitive prosesser foregår ubevisst (Bargh & Chartrand, 1999; Kandel, 1998).

Læring (forandring) finner sted gjennom å skape forbindelser som er følelsesmessige ubevisste (Westen, 1999). Arbeid med og i det ubevisste tar tid. Vi må finne ut hvem pasienten er. Det krever en følelsesmessig relasjon og resultatet kan ikke forutsies.

Det ubevisste kan forstås som en indre psykisk virkelighet. Psykoanalytikerens Grotstein (2009) hevder at i det ubevisste er vi alltid barn. Det ubevisste hjelper oss å forstå at vi ikke bare er den voksne reflekterte, men at vi kan komme til å bli det fortvilte spedbarnet, det redde barnet, den rasende ungdommen osv.

Det ubevisste forstås som tidløst, det vil si at fortid, nåtid og framtid kommer kontinuerlig sammen her. Ulike versjoner av oss selv er hele tiden i dialog med objekter. Objektene er basert på viktige andre i den ytre verden (mor, far, søster etc.) men samtidig gitt form og fylde av vår egen fantasi. Det ubevisste har med andre ord en konstruerende karakter (Karlsson, 2004). Erfaringer vi gjør oss blir formet av vårt eget personlige ubevisste. Det gjør det ubevisste dypt personlig (subjektivt) og det forklarer hvorfor en og samme hendelse kan oppleves så ulikt av forskjellige mennesker.

Det finnes psykiske problemer som er mer bevisste, mens andre psykiske problemer er mer ubevisste. Når problemer er bevisste, eller i det minste ligger nærmere det bevisste, er det lettere med terapi.

Med Nora var det lettere å snakke sammen. Hun kom med noe som var vanskelig for henne og ville

finne ut av det. Det var ikke «rocket science» å se sammenhenger mellom det hun hadde opplevd tidligere og det hun opplevde nå. Samtidig var det også for Nora problemer som var uforståelig for henne (ubevisste) som jeg tror hun trengte hjelp med.

Det ubevisste i Nora kom til uttrykk i kroppen hennes og i symptomene. Ved flere anledninger fikk Nora sterke fysiske reaksjoner når hun fortalte om det vanskelige. Nora gikk også til psykomotorisk fysioterapeut parallelt med at hun gikk i behandling hos meg. De snakket sammen og fysioterapeuten kommenterte på at det kunne virke som at Nora hadde en sint kropp. En kropp som kommuniserte protest. Dette ble noe vi sammen kunne finne et språk for. Nora var sint og opprørt uten at hun selv hadde helt forstått dette. Hun var både sint på mor og far (fortid), hun var sint på kolleger og tidvis sine barn og mann (nåtid). Kanskje var hun også sint på meg (overføring), men det opplevdes ikke å være i forgrunnen, eller kanskje var det for ubehagelig for meg å gå inn i det? Uansett, jeg tror det var godt for Nora å kunne snakke om hvor sint hun var. Hos tannlegen ble det konstatert at Nora hadde bitt så hardt sammen over lang tid, at tennene var bitt ned. Vi kunne snakke om at hun hadde «bitt i seg ting hele livet». Nora begynte mer og mer å bite fra seg, både i terapirommet og utenfor. I terapirommet kom det til uttrykk igjennom at hun tok mer og mer plass og ofte kunne avbryte meg (bite meg av).

Med Nora ble det tydelig at hun kunne relatere seg til meg som en terapeut her og nå. Det ubevisste var mer noe som kom inn i forhold til hennes «historie», det vil si at det var forhold ved hennes barndom og oppvekst som var ukjente for henne. Disse ukjente forholdene påvirket hennes opplevelse av seg selv i nåtid. Det ubevisste kom i liten grad inn som noe «forstyrrende» mellom oss.

Med Pia var det annerledes. Det ubevisste er sterkt til stede i hennes vansker. Hun kom opprinnelig med forsinket sorgreaksjon her og nå, men dette var bare toppen av isfjellet (jfr. Freuds analogi om det ubevisste som skjuler seg under havoverflaten).

Det ubevisste var ikke bare kroppsliggjort, i form av smerter og ubehag, men det kom også til uttrykk i hele Pias væremåte. Hennes forsiktige og engstelige fremtoning fortalte om en ubevisst virkelighet som hun levde i her og nå. Mens det med Nora var lettere å «skille ut» fortid fra nåtid, var det mer som om Pia levde, også nå, det liv hun levde som barn. Pia fulgte med på meg hele tiden, hun var full av angst og klarte ikke å roe seg ned. Det er som om hun bare ventet på at jeg skulle få nok av henne. I motsetning til Nora visste Pia knapt hva sinne var, hun var bare redd.

Vi trenger en forståelse som inkluderer det ubevisste for å gjøre oss tanker om hva som foregår i Pia. Hun levde tydelig i to virkeligheter parallelt, en bevisst og en ubevisst. Det ubevisste i Pia kom også tydelig til uttrykk i relasjonen mellom oss, i hennes måte å relatere seg til meg på. Hvem «snakket» Pia til når hun snakket til meg?

Senere i terapien hadde Pia følgende drøm:

Det er kaos og rot i huset der Pia bor, eksmannen og de voksne barna er der og tar seg til rette. Ingen hører på henne. Pia hylr i drømmen uten at det kommer ut en lyd, hun slår seg selv, men uten kraft.

Hvordan kan vi forstå denne drømmen?

Pasientene Nora og Pia hadde begge sterke motstridende følelser i seg, de hadde behov for et ubevisste til å håndtere dette. For å bli stand til å glemme må vi først huske (Ogden, 2016). Kanskje er det særlig det som har blitt uforståelig for oss som blir viktig å prøve å få tak på. For Nora handlet det mye om å «huske» en barndom og oppvekst og se forbindelseslinjene til hennes liv nå. For Pia var det mer som at hennes tidlige historie fremdeles var levende i henne.

Å arbeide med det ubevisste handler ofte om å forsøke å synliggjøre en tidligere og samtidig levende smertefull virkelighet. Ved å gjøre det ubevisste bevisst blir pasientene bedre og kan i større grad legge bak seg det som tidligere hadde vært traumatisk og uforståelig (Freud, 1923). Jeg vil forsøke å utdype dette.

Det gode objektet i det ubevisste – gjenfinne eller gjenetablere?

Mye av vår psykologi kretser omkring kjærlighet. «Er jeg elsket?» er et spørsmål som dirrer i oss igjennom hele livet. Melanie Klein (1882 – 1960) sitt bidrag til psykoanalysen handler mye om hvordan vi forstår og forholder oss til kjærlighet. Ingen kjærlighet er uten hat. Klein skrev mye om kjærlighetens skyggeside: hat, misunnelse og destruktivitet. Hun skrev om hvordan vi i begynnelsen ikke klarer å forholde oss til kjærlighet og hat til en og samme person, at dette må holdes adskilt. I det ubevisste blir håndteringen av kjærligheten til gode og onde objekter. For å komme videre trenger vi å kunne ta inn og forholde oss til at **en og samme person som skal være vår kjærlighet og trygghet (mor, far, terapeut etc.) også svikter oss, gjør oss redde og sinte.**

Et godt objekt i det ubevisste, det vil si en indre representasjon av en viktig annen formet personlig av våre fantasier, finnes i en eller annen form selv hos de sykeste. Dette objektet kan være primitivt, for eksempel idealisert og ufeilbarlig. Pasienten kan ha behov for et «rent» godt objekt som ikke har noe vondt i seg. I terapien kan det komme til uttrykk som idealisering og splitting. Et godt objekt kan også være mer integrert, det vil si ha i seg både gode og onde sider, og på den måten være mer robust. Noen ganger er det gode objektet mer «tilgjengelig», andre ganger ikke. Det gode objektet kan oppleves skjørt og ikke til å stole på.

Vi terapeuter vil gjerne være det gode objekt for våre pasienter. Det er smertefullt å være «moren» som ikke forstår eller som svikter pasienten (Joseph, 1989). Eller enda verre, at vi (terapeuter) oppleves som strenge og harde av pasientene, i tråd med deres indre onde objekt. Dette er et av psykoanalysens viktigste bidrag, i psykoanalytisk tenkning er det ofte ikke til å unngå at vi kan oppleves som for eksempel streng, hard, urettferdig eller skremmende. Dette bryter med det «vanlige» oppfatningen vi terapeuter ofte har av oss selv som empatiske og støttende. Mange pasienter trenger at terapeuten orker å være onde objekter for å komme videre i sin utvikling. Det vil si at terapeuten både må tåle det og ofte klare å sette ord på det sammen med pasienten.

Hvordan henger dette sammen? Skal ikke vi være den empatiske og den som hjelper? Dette er ubehagelig, og det kan ende med at vi avslutter terapier og begrunner det med at vi ikke var gode nok, eller enda verre, at vi betegner pasienten som «behandlingsresistent». Noe av dette kan handle om at pasienter har store fantasier om at terapeuten skal være en «reddende engel» og gjøre opp for alt det vonde de har opplevd. Det kan dessverre også handle om oss, kanskje har vi litt for store tanker om oss selv og at vi kan «redde» pasienten.

Å orke å bli et ondt objekt (det er så og si uunngåelig, for eksempel i avslutningene av timene, i at vi sier feil ting osv.) handler om å hjelpe pasienten å forholde seg til virkeligheten, og å kunne sørge over det som har vært og det som aldri kan bli.

Kanskje er det mest riktig å si at for å kunne bli et godt objekt pasienten kan bruke, må terapeuten tåle å bli et ondt objekt.

Tilbake til det gode objektet. På hvilken måte finnes det i pasientens ubevisste? Er det tydelig til stede eller langt unna?

Å gjenfinne et godt objekt i det ubevisste

Det var som om Nora fra første time kunne ta meg i bruk. Kanskje går det an å si at terapien med Nora handlet om å gjenfinne et godt objekt som allerede var der, ikke så lang unna. I Nora sitt liv var det uten tvil mye vondt fra tidlig av, som vi kan tenke oss har blitt til et ondt objekt. I hennes ubevisste var det en dialog med et ondt og krevende objekt som handlet om at hun måtte bare tilpasse seg og holde tilbake sitt eget.

Nora var ikke redd for å ødelegge det gode objektet med sine følelser, hun krevde noe av objektet, og synes selv hun var berettiget å få noen svar. I Nora var det et godt objekt som hadde plass til både gode og vonde følelser. Mange er redd for å bli sinte fordi de er redd for at det gode objektet skal gå i stykker. For Nora var det ikke slik. Hun kunne for eksempel forholde seg til at mannen skuffet henne, bli sint på ham og likevel ha tillit til kjærligheten fra ham. Det gjorde at hun kunne ta

imot godt fra andre uten å mistro det, tvile på det og ødelegge det. Et godt objekt gjør oss mottakelig for å få noe godt fra andre. Når jeg kom med støttende intervensjoner til Nora, i terapien, kunne hun ta det imot og bruke det. Med Nora tror jeg at jeg ble et godt objekt, mest av alt fordi hun gjenfant det i seg selv, ikke pga. egenskaper ved meg. Nora var heller ikke alene, hun hadde mange gode folk i sitt liv som hun nå tok i bruk, og som tålte henne.

Å ha tillit til noe godt (objekt) handler også om å ha en følelse av å være verdt å elske, samt å reagere når dette ikke skjer.

Når Nora fikk mer og mer kontakt med sitt sinn var det som om hun våget å spørre og reagere på hvorfor hun ikke hadde blitt elsket som den hun var. Igjennom sinnet ble Nora mer synlig og hun tålte også å ta inn sannheten om den tidligere mangelfulle kjærligheten i eget liv uten å bli ødelagt av det. Det går an å si at Nora kom i kontakt med et mer «robust» godt objekt.

Det gode objekts «robusthet» kom også til uttrykk igjennom at Nora kunne forholde seg til terapiens rammer uten å føle seg avvist, neglisjert eller overlatt til seg selv. I terapien med Nora kunne vi to være sammen om å finne ut av noe.

Å gjenetablere et godt objekt i det ubevisste

Pia fortalte at hun var helt utkjørt etter timene. Uansett hva jeg gjorde eller sa, så forble jeg utrygg for Pia. Det var lett å føle med Pia. Samtidig var det som om jeg ikke riktig nådde henne. Pia kunne ikke ta imot noe godt fra meg, eller ta meg i bruk.

Pia ble den «flinke pasienten» ganske raskt, hun kom regelmessig til timene og fortalte tilsynelatende om viktige temaer. Samtidig var det som om dette ikke var hennes terapi, men mer noe hun gjorde for å tilfredsstille meg.

Pia sin indre verden var preget av et strengt objekt hvor hun aldri ble god nok. Ikke bare det, men det var som om Pia hele tiden hadde en opplevelse av å være utstøtt. Dette kan relateres til far og ble noe senere «bekreftet» igjennom mobbing og utenforskap på skolen. Det som også var tydelig, var at de gode objektene (mor og senere voksen datter) dør. Det gode er ikke til å stole på, det gode svikter.

Pia hadde en indre virkelighet hvor det gode objektet var helt i bakgrunnen, primitivt og skjørt. Hun hadde i begynnelsen av terapien, i motsetning til Nora, få gode relasjoner utenfor terapirommet. Dette medførte at jeg ikke var trygg for henne. Jeg ble en som når som helst kunne kjeft på henne, avvise henne og mobbe henne. Forsikringer om at jeg ville henne vel, at jeg forsøkte å forstå hvor vanskelig hun hadde det, førte ingensteds hen. Kanskje var slike intervensjoner mest for min egen del, at jeg kunne føle meg som en god terapeut (godt objekt)? At jeg ikke helt orket å være den kalde, utrygge og farlige (jfr. Joseph, 1989).

Uansett hvor mye jeg ville det var jeg ikke et godt objekt for Pia. Jeg var skremmende og farlig. Pia relaterer seg til meg som et ondt objekt. I Pia, ut fra hennes historie, er det gode objektet skjørt. Det gode objektet svikter og er ikke til å stole på. Her er det dobbelt opp av problemer: det onde objektet dominerer, og det gode objektet er nesten fraværende, og i hvert fall ikke til å stole på. «What to do?»

Det vanskeligste – om indre objekter og overføringen

Tenkningen om det ubevisste og om indre objekter kommer sammen i overføringen. Vi har et ubevisste, noe som vi ikke er herre over, men som likevel utøver sterk innflytelse på oss. Det ubevisste henter sitt råstoff fra følelser og relasjoner. Det ubevisste kan, som tidligere nevnt, forstås som indre psykisk virkelighet som består av representasjoner av viktige andre, objekter, som vi kontinuerlig har et følelsesmessig forhold til. Det som overføres inn i terapisisituasjonen er ikke

hovedsakelig eksterne objekter, men de fargelagte indre objektene fra pasientens ubevisste fantasi (Joseph, 1989).

Overføring er kommunikasjon fra det ubevisste. I overføringen overføres noe, som har med følelser og relasjoner å gjøre, fra tidligere og inn i nåtid. Det som ofte gjentar seg, i overføringen, er en tidligere objektrelasjon. Jon Morgan Stokkeland beskriver det slik: «i overføringen fortelles det en historie om noe som ikke tidligere har fått stemme, noe avgjørende som har blitt vanskelig i pasientens viktigste relasjoner» (s. 131, 2012). Dette presenteres på ingen måte rett frem. I overføringen har pasienten med seg et arsenal av psykisk forsvar, angster og forventninger godt blandet sammen. I psykoanalysen blir overføringstenkningen måten å arbeide sammen med pasienten om å forstå mer hvordan fortiden, det vil si overføringen, er levende i nåtiden.

Overføring blir vi aldri ferdig med. Det er nesten alltid vanskelig, mye fordi overføringen er vanskelig å oppdage (Stokkeland, 2012), og vi ofte blir personlig involvert både som godt (idealisert) eller ondt objekt.

Freud (1914) skriver at

... den analyserte ikke erindrer noe som helst av det glemte og fortrenget, men han agerer det. Han reproducerer det ikke som en erindring, men som handling, han gjentar det, uten selvsagt å vite at han gjør det (s. 128)

Slik begynte behandlingene med Nora og Pia. I handlingens språk i og i væremåter formidles en historie om en eller flere vanskelige og vonde relasjoner (Stokkeland, 2012). Dette handlingens språk trenger oversettelse, handling må bli til ord. I overføringen blir vi påminnet om ikke å behandle psykiske lidelse som et historisk anliggende, men som en levende og pågående kraft som spiller seg ut her og nå (Freud, 1914).

I overføringen bevarer vi kontinuitet fra fortid til nåtid, og vi «slipper» å forholde oss til det Bion (1970) kalte katastrofal forandring. Et eksempel kan være pasienten som ble utsatt for vold som barn og som gjentar dette med partnere. I dette «slipper hun» å forholde seg til den katastrofale forandringen det vil være å fullt ut ta inn det smertefulle fra barndommen, hun gjentar det, som Freud skriver, som en handling uten å vite at hun gjør det. Overføringen kan her også forstås som et forsvar. Et forsvar mot en psykisk virkelighet som er for vond å ta inn. Med Pia ser vi tydelig at også hun gjentar sin frykt i relasjon til meg uten å vite det.

I overføringen inviteres vi til å tenke over hvordan fortiden er levende i nåtiden, og hvilke objekter som er aktivert.

Hvem snakker til hvem nå i terapirommet?

Med Nora synes det tidlig å materialisere seg en positiv overføring som kan beskrives som «Ingen skal bestemme over meg!» Dette kan høres selvsagt ut, men for Nora med hennes bakgrunn var det ikke det. I det at «Ingen skal bestemme over meg» var det som hun gjenfant noe hun tidligere hadde hatt i seg, noe som hadde gjort at Nora kunne komme videre og fri seg fra det som hemmet henne. Vi ser tydelig med Nora hvordan hennes psykiske lidelse var en levende kraft, ikke tilbaketrukket fortid, men at fortiden levde videre i nåtiden og gjorde henne syk.

Behandlingen av Pia var dominert av negative overføringer. Relasjonen til et ondt objekt ble tydelig. Jeg følte meg tidlig som streng, kald og nedlatende. Det var som om det var en negativ overføring av typen «ta deg sammen, dette er ingenting!». Pia forventet at jeg skulle irettesette henne og når det ikke skjedde, gjorde hun det ofte selv. Spesielt tidlig i terapien ble jeg den kalde og strenge. Uten å se det da, kompenserte jeg igjennom å bli ekstra myk i stemmen og komme med vennlige, empatiske intervensjoner. Dette hjalp ikke. Det gjorde pasienten mer utrygg. Det samsvarte ikke med hennes indre psykiske virkelighet. Pia kom i kontakt med noe annet, nemlig at de gode (mor bla.) svikter, dør og ikke er til å stole på. Etter en tid kunne vi komme til at pasienten kunne uttale at

hun følte «Det er ikke så nøye med meg» i relasjon til meg. Pia kunne snakke om at det var lang tid mellom timene. Når jeg tok ferie med min familie følte hun at det ikke var så nøye med henne. Det var framskritt.

Hva gjør vi når det onde objektet dominerer, og det gode har sviktet? Vi snakker om det.

I terapien med Pia ble det viktig å snakke om hvor skremmende ting var, og hvor redd hun var. Det ble satt ord på hvor vanskelig det var å stole på at andre ville henne vel både der ute, i verden, og her inne i terapirommet. Vi forsøkte å snakke om det der ute, i relasjoner til andre, men mest «her inne» i relasjonen til meg.

Igjennom å snakke om det utrygge ble det tryggere. Det tok tid. Pia trengte tid til å bli tryggere. Kanskje vil Pia aldri bli helt trygg. Langsamt kunne det komme mer frem noe i henne som var hennes eget. For Pia var det gode objektet langt unna og ikke til å stole på. Går det likevel an å gjenetablere noe godt? Venninner kom til over tid, Pia klarte å åpne seg mer. Hun klarte også å sette grenser for seg selv på en bedre måte. Gradvis kunne Pia se mer at terapien også var noe godt, ikke bare veldig skremmende. Det var lettere å være lei seg, redd og alene enn sint. Det var skremmende for Pia å være sint, samtidig kom hun mer og mer i kontakt med sinne. Hun var da redd for å bli som sin far hvis hun ble sint og samtidig redd for at andre skulle få nok av henne.

Med Nora fant forandring sted igjennom en historisk rekonstruksjon, vi trakk linjer mellom fortid og nåtid og arbeidet ikke så mye med å forstå hva som fant sted i relasjonen mellom oss. Det var Freuds opprinnelige ide om endring.

Med Pia var det annerledes. Her ble det mer utforsket hvordan hennes historie kom til uttrykk i relasjon til meg, altså i overføringen (Feldman, 2007). En forandring kunne gradvis finne sted fordi hennes objektrelasjoner og historie kom til syne og ble bearbeidet i overføringen. Francesca Hume (2024) understreker at vi kan ikke endre et dødt objekt (Pias far som var død), men i at jeg kom til å representere Pias far, som et levende objekt her og nå, i dette kunne Pia og jeg arbeide.

Hva vi husker fra vår barndom, hvordan vi husker og hva vi gjenforteller vil alltid være farget av det ubevisste. Også terapeutens subjektivitet spiller inn. Den «historien» jeg har fortalt om Nora og Pia er farget av meg og min terapeutiske personlighet. Den historien Pia fortalte meg i begynnelsen av terapien var helt annerledes enn den historien hun fortalte på slutten. I begynnelsen var hennes historie at hun var svak, dum og uten verdi. På slutten kunne Pia se mer hvor vanskelig hun hadde hatt det.

Den «virkelige» historien til pasientene kommer mest av alt til uttrykk i overføringen, den ageres ut, som en særegen måte å relatere seg til terapeuten på. Det er her vi må gå.

Oppsummering og avsluttende betraktninger

Relasjonelle erfaringer, særlig de erfaringer som har blitt uforståelig for oss, og traumer blir ikke borte. De lever videre på sin helt spesielle måte i oss, i våre objektrelasjoner. Og de gjentas, som en levende kraft, i våre relasjoner. Traumer er unike og lar seg i liten grad fange opp på gruppenivå. Vi trenger derfor en terapiform som tar høyde for det ubevisste og gir rom til det subjektive.

Det ubevisste, i terapirommet, handler om noe. Det taler på ulike måter, igjennom symptomer, handlinger og kropp. For at dette noe skal bli forståelig trenger vi å komme i kontakt med pasienten, og samtidig gjøre oss tanker om hva som foregår i relasjonen her og nå (den ubevisste virkelighet). Det ubevisste holder også på med noe i terapirommet og terapeuten blir involvert i det. Fortiden og det vanskelige lever videre i oss, i vårt ubevisste, og viser seg i overføringen. Det vil ofte være avgjørende å navngi overføringen når vi fanger opp og forstår den. Ofte vil vi forstå mer av overføringen etter timene, ofte trenger vi hjelp av andre til å se den.

Pia kunne ikke ta imot, hun var redd, mistroisk og skamfull (ondt objekt). Jeg var ikke til å stole på. Det var ikke vi to sammen om å finne ut av noe. Pia kunne i liten grad tenke og føle rundt det vi snakket om, hun var mest av alt redd. Jeg kunne si: «din far har vært urettferdig, men det er over

nå» til Pia, men det har ingen effekt, utover det at jeg føler at jeg er en litt mindre ubrukkelig og håpløs terapeut. Denne typen forsikringer, empatiske bekreftelser om du vil, kan komme til å gjøre ting bare vanskeligere.

Det finnes et annet nivå, det ubevisste, det er viktig å forstå og avgjørende for endring. Jeg tror Pia sitt ubevisste hørte mine forsikringer på følgende måte: «du sier det, men du forstår ingenting, og det skremmer meg at du forstår ingenting. Jeg har ingen verdi, det har jeg fått erfare gang på gang med far.» Pia hørte ikke mine bekreftelser fordi det er et ondt objekt i det ubevisste som regjerer. Jeg tok dessuten feil, det var ikke over for Pia. Det var nettopp det som var problemet. I hennes ubevisste levde den sadistiske faren videre. Det gode objekt måtte gjenetableres. «La meg hvert fall unngå å bli som hennes far» tenkte jeg, men det gikk ikke. Dette er overføringen. Med pasienter som Pia vil vi gjerne bare være gode (objekter), gi det de har manglet i sin barndom og oppvekst, men det hjelper lite.

Med Pia var det viktig å jobbe i terapirelasjonen «her og nå», og se hvordan hennes objektrelasjoner kontinuerlig, på ulike måter, ble aktualisert i terapirelasjonen til meg. Det var når jeg kunne «godta» at jeg var et ondt objekt og oppdage det i vår relasjon at noe skjedde. Det var igjennom å snakke om det levende onde objekt at Pia etter hvert også fikk erfaringen med at det både var plass til det gode og det onde i vår relasjon.

Det å snakke om det onde her og nå, og på den måten tørre å ta mer plass, ga grobunn for å gjenetablere noe godt. Å snakke om pasientens vanskelige følelser som sinne, hat, misunnelse, skyld og angst i relasjon til terapeuten fører ofte til at gode ting kan skje.

Referanser

- Bion, W. R. (1970). Attention and interpretation. Maresfield Reprints.
- Eriksson, J. (2020). Psykoanalysens filosofi. En essä om psyke, vetenskap & klinisk praktik. Tankekraft Forlag.
- Feldman, M. (2007). The illumination of history. International Journal of Psychoanalysis, 88, s. 609 – 625.
- Freud, S. (2011). Erindre, gjenta og gjennomarbeide. I S. Freud, Mellom psykoanalyse og litteratur. Tekster I utvalg ved I. Engelstad og J. Øverland (s. 126 -134). Gyldendal. (Første gang publisert i 1914).
- Freud, S. (1923). The Ego and the Id.
- Grotstein, J. S. (2009). "... But at the same time and on another level..." Psychoanalytic Theory and Technique in the Kleinian/Bionian Mode. London: Karnac.
- Hume, F. (2024). Learning and unlearning through the clinical encounter: The art of analytic training. Seminar på Utstein Kloster.
- Joseph, B. (1989). Psychic Equilibrium and Psychic Change. Selected papers of Betty Joseph. Routledge.
- Kandel, E. R. (1998). A new intellectual framework for psychiatry. American Journal of Psychiatry, 155, 457 – 469.
- Kihlbom, M. (2011). Finna bryggan mellan kropp och själ. Det omedvetnas återkomst. I M. Anjefelt (red.), 10 skäl att älska Freud (s. 97 – 138). Natur och Kultur.
- Ogden, T. H. (2016). Reclaiming unlived life. Experiences in Psychoanalysis. Routledge.
- Schore, A. N. (2006). Psyken i støbeskeen: tilknytning, den selvorganiserende hjerne og utviklingsorientert psykoanalytisk psykoterapi. I J. H. Sørensen (red.) Affektregulering i utvikling og psykoterapi. Hans Reitzels Forlag.
- Schore, A. N. (2009). Right Brain Affect Regulation: An Essential Mechanism of Development, Trauma, Dissociation and Psychotherapy. I D. Fosha, D. J. Siegel & M. Solomon (red.) The healing Power of Emotion. Affective Neuroscience, Development, and Clinical Practice (s. 112 – 144). Norton.
- Stokkeland, J. M. (2012). Overføring og motoverføring: En oversikt. Matrix, 2, s. 128 – 148.
- Westen, D. (1999) The scientific status of unconscious processes: is Freud really dead? Journal of American Psychoanalytic Association, 47, 1061 – 1106.

Oppriktighet og forstillelse i Hamlet

Når ordene som bygger bro mellom mennesker mangler

Av Jon Morgan Stokkeland

Hva handler *Hamlet* om? Fins det én eller noen få underliggende ideer som driver handlingen fremover og som forener de mange trådene i det tilsynelatende uoverskuelige plotet? Eller er *Hamlets* fremste styrke snarere mangfoldet av innsikter og synspunkter? Det er åpenbart et enormt rikt stykke med en veldig fascinasjonskraft, det publiseres over 400 artikler årlig om *Hamlet*. For meg er det like fullt et lite knippe ideer som trer særlig frem, og disse er intimt forbundet. Tema som handler om død, tap og sorg, om seksualitet, og om muligheten for å være ærlige overfor hverandre. Jeg vil konsentrere meg om dette siste temaet og drøfte hvordan det spilles ut i to emnekretser:

1. Er det mulig å være ærlig med hverandre, eller tvinges vi til å lyve og forstille oss? Er det mulig å være ærlig overfor seg selv? Jeg (Stokkeland, 2011) har foreslått at det er en livslov at Intime relasjoner næres av oppriktighet. Dette stykket viser hva som skjer ved alvorlig relasjonell underernæring, når man lever i forhold der løgn og forstillelse er regelen og ikke unntaket. I *Hamlet* undersøker Shakespeare hvorfor og hvordan det ikke trenger å være noe samsvar mellom det vi sier og viser utad, og det vi egentlig mener. Og selv når det er samsvar, kan vi komme i tvil: Elsker du meg egentlig?
2. En følgevirkning av dette, er vår tendens til å prøve å finne ut hva andre egentlig tenker og føler på uærlige måter gjennom å lokke, lure, presse, true eller spionere. Vi prøver å få tilgang til den andres innerste rom uten å ha fått tillatelse til å komme inn der. Dette er en form for vold. Shakespeare viser oss at sannheter om andre som vi har stjålet eller lurt til oss på denne måten, i en viss forstand er verdiløse. Det er først når vi kan møte andre åpent og fritt – at vi selv er oppriktige og gir andre frihet – at det vi får vite har verdi. Ja, at selve den relasjonen som utvikles gjennom frihet, tillit og oppriktighet er like viktig som innholdet i det som deles; det være seg intensjoner, følelser, tanker eller motiver. I *Hamlet* lures, presses, trues og spioneres det over en lav sko. Høk over høk.

For meg er *Hamlet* et stykke som undersøker betingelsene for at mennesker kan kommunisere med hverandre, vilkårene for at vi kan bygge en bro over til andre, og dermed dele, komme nær og oppleve en dyp samhörighet. Samtidig er det en utforskning av alt som kommer i veien for at dette kan skje, hvorfor og hvordan kommunikasjonen bryter sammen eller aldri blir etablert.

Shakespeare forteller oss at oppriktighet er en forutsetning for å nå hverandre, og at forstillelse hindrer ekte kontakt og nærhet. Oppriktigheten må rette seg utad i vårt møte med den andre, at vi ikke snakker usant eller skjuler oss for mye. Men like mye må den rettes innover, i at vi ikke lyver til oss selv om hvem vi er, men tør å virkelig kjenne etter hva vi føler og lyster og mener. Snakke sant til oss selv om det vi har gjort i fantasien. Sigmund Freud (1900) hjelper oss til å se hvorfor Hamlet nøler med å drepe Claudius, det handler om at han har vært modig og følsom nok til å nærme seg sine egne skjulte fantasier om å drepe gamle Hamlet, faren, for å kunne ha moren helt for seg selv. Om disse fantasiene og impulsene benektes helt, da blir det lite nøling: Claudius, det svinet, han likner ikke på meg i det hele tatt! Jeg er ikke sånn! Han dreper vi. Jo, det begynner å demre for Hamlet at også han, trass i den sterke viljen til å leve nobelt og rent, kan huse helt andre og sammensatte følelser i dypet.

¹ Foredrag holdt på Litteraturhuset i Stavanger 18. mars 2026.

Lokalgruppa for Institutt for psykoterapi startet i 2025 et samarbeid med Litteraturhuset i Stavanger.

Idet jeg skriver dette, dukker doktor Relling opp for mitt indre øye. Han ser på meg med et megetsigende, kanskje litt oppgitt blikk. Relling er han legen fra Ibsens *Vildanden* som sier at «Tar De livsløgnen fra et gennemsnittsmenneske, så tar De lykken fra ham med det samme.» Ja, trenger vi ikke de små og store løgnene vi holder oss med for å tåle livet? Jo, det gjør vi. Inntil vi kanskje kan bli frie til å vokse ut av dem. Hamlet, prinsen, jobber med saken gjennom stykket.

Jeg har nå gitt dere innholdet i dette foredraget i form av en buljongtarning. Jeg skal hive den opp i ei gryte, røre litt rundt og prøve å gjøre det mer spiselig. Og vi skal gå tett på selve dialogen i stykket. Min forståelse av *Hamlet* er særlig inspirert av tekstene til Freud, Donald Meltzer og Meg Harris Williams (1988).

Who's there? Er det samsvar mellom det vi sier og viser, og det vi egentlig mener?

Allerede i åpningsreplikken introduseres vi for denne tematikken. Soldaten Barnardo spør ut i nattemørket: Who's there? Hvem der? Hvem er du? Jeg kan ikke se deg klart. Er du venn eller fiende? Vil du meg vel? Kan jeg stole på deg? Og hvem er jeg selv, egentlig? Francisco svarer: Nay answer me. Stand and unfold yourself! Gi deg til kjenne! Unfold yourself – et bilde om å kle av seg og vise seg naken, vise åpent hvem man er, ikke skjule seg bak talemåter, masker og forkledninger.

Litt senere anklager kongen og dronningen Hamlet for å overdrive sitt uttrykk for sorgen over faren. Gertrud sier:

Why seems it so particular with thee?

Hvorfor virker du som om du rammes mer enn andre?

Hamlet svarer stolt, på grensen til arrogant:

'Seems' madam? Nay it is, I know not 'seems'.

Det "virker" ikke slik, madame. Slik er det!

Men kun noen linjer senere bestemmer han seg for å forstille seg systematisk ved å spille gal eller rar,

... To put an antic disposition on,

og det er bare noen få steder etter dette at han er ærlig i møte med andre, som oftest vennen Horatio. Heldigvis gir han oss tilskuere innblikk i hva han egentlig føler i de storslagne monologene.

La oss gå tilbake der vi slapp, der han svarer på Gertrud og Claudius' anklager. Hamlet sier:

'Tis not alone my inky cloak, good mother,
Nor customary suits of solemn black,
Nor windy suspiration of forced breath,
No, nor the fruitful river in the eye,
Nor the dejected havior of the visage,
Together with all forms, moods, shapes of grief,
That can denote me truly. These indeed "seem,"
For they are actions that a man might play;
But I have that within which passes show,
These but the trappings and the suits of woe.

Det er jo ikke denne sorte kappe, og ikke trivielle sørgeklær, og ikke kvalte sukk og tårefloder, og alle smertens fakter og geberder, som viser hvem jeg er. Alt dette «virker». Det er en rolle som enhver kan spille. Men jeg forkaster all den ytre prakt som bare er en sorgens selskapsdrakt.

Her filosoferer Hamlet over at det ikke trenger å være noe samsvar mellom det vi viser utad, og hva vi egentlig føler i hjertet. Mest pregnant kommer det til uttrykk da han oppdager at Claudius har drept faren og utbryter:

That one may smile, and smile and be a villain! | At man kan smile, le, og enda være en skurk!

Dette med om det er samsvar mellom det vi viser utad og hva vi tenker og føler inne i oss er et motiv vi finner igjen og igjen i Shakespeare. Kanskje er problemstillingen aller mest presist uttrykt av kong Duncan i *Macbeth*, et stykke som ble skrevet kort tid etter:

There is no art to find the mind's construction in the face. | Vi kan ikke lodde sinnets dybder bare gjennom å studere et menneskes ansiktsuttrykk.

Han har nettopp smertelig fått erfare at han har tatt helt feil av en nær venn.

I Hamlet undersøkes motivet om det er samsvar mellom ytre og indre fra et utall synsvinkler. I påfølgende scene er det etter tur Laertes og Polonius som anklager Ophelia for å være for lettlurt, som ikke forstår at Hamlets kjærlighetserklæringer – i deres øyne – er et spill for å kunne ligge med henne.

Først Laertes:

LAERTES
For Hamlet, and the trifling of his favor,
Hold it a fashion and a toy in blood,
A violet in the youth of primy nature,
Forward, not permanent, sweet, not lasting,
The perfume and suppliance of a minute,
No more.

LAERTES
Hva angår Hamlet og hans elskovsfjas,
så se det som et blodets gjøglespill,
en vårfiol som springer tidlig ut,
men også visner tidlig, skjønn, men flyktig;
en duft, en lek i nuet, ikke mer.

Ophelia protesterer forsiktig:

OPHELIA
No more but so?

OPHELIA
Du mener: det er alt?

LAERTES
Think it no more.

LAERTES
Ja, regn med dét.

Dernest Polonius, som er mye hardere i sin dom enn Laertes, og som anklager datteren hardt:

POLONIUS
What is between you? Give me up the truth.

OPHELIA
He hath, my lord, of late made many tenders
Of his affection to me.

POLONIUS
Affection, puh! You speak like a green girl
Unsifted in such perilous circumstance.
Do you believe his "tenders", as you call them?

OPHELIA
I do not know, my lord, what I should think.

POLONIUS
Hva er det mellom dere? Svar oppriktig!

OPHELIA
Nu i det siste har han gitt meg tegn som
beviser at han elsker meg.

POLONIUS
Pøh! Elsker! Du snakker som en uerfaren pike,
som ikke vet hvor farlig dette er!
Du tror på det du kaller «tegn»?

OPHELIA
Å, herre,
jeg vet nok ikke hva jeg selv skal tro.

Polonius har med sitt angrep slått inn en kile av tvil i Ophelias faste tro på at Hamlet elsker henne. Angrepet fortsetter:

POLONIUS
Marry, I will teach you. Think yourself a baby
That you have ta'en these tenders for true pay,
Which are not sterling. ...

OPHELIA
My lord, he hath importuned me with love
In honorable fashion.

POLONIUS
Ay, "fashion" you may call it. Go to, go to!

OPHELIA
And hath given countenance to his speech, my
lord,
With almost all the holy vows of heaven.

POLONIUS
Så skal jeg si det: at du er en unge,
som tar så falske «tegn» for ekte vare.
...

OPHELIA
Han har bedyret meg sin kjærlighet
på ærbar vis.

POLONIUS
Den kan vi! Bare fortsett!

OPHELIA
Og han har understøttet sine ord
med nesten alle himlens dyre eder.

POLONIUS
Ay, springs to catch woodcocks. I do know,
When the blood burns, how prodigal the soul
Lends the tongue vows. These blazes, daughter,
Giving more light than heat, extinct in both
Even in their promise as it is a-making,
You must not take for fire.

POLONIUS
Pøh! Snarer til å fange rugder med!
Når blodet brenner, sløser tungen lett
med eder. Ikke tro at disse bluss
er ild! De lyser mer enn de varmer,
og slukkes ofte ut idet de tennes
i løftets øyeblikk.

Man kan forstå Polonius, han er alenepappa og naturlig nok redd for at prinsen skal utnytte datteren som et leketøy man kaster fra seg når man går lei. Han forbyr nå Ophelia å møte Hamlet mer, og dette skjebnesvangre valget utløser tragedien – slik jeg ser det. Det gjør Hamlet helt ute av seg, det er uforståelig for ham hva som har skjedd, han var sikker på at hun elsket ham. Han dukker opp hos Ophelia med klærne i vill uorden, likblek, skjelvende,

OPHELIA
og så ynkvendig var hans blick som om
han kom fra helvete for å fortelle
om redsler – ja, slik stod han for meg

Mad for thy love? spør Polonius, og han skjønner nå at han har vært alt for rask i sin dom, han har ikke forstått at Hamlet var oppriktig i sitt forhold til Ophelia.

POLONIUS
That hath made him mad.
I am sorry that with better heed and judgment
I had not quoted him.

POLONIUS
Det må ha gjort ham gal.
Jeg angret på at jeg har verdsatt ham
for lavt.

Det var altså samsvar mellom ytre og indre hos Hamlet. Ordene om at han elsket Ophelia kom fra hjertet, det var ikke et spill. Om Polonius på dette tidspunktet hadde oppsøkt Hamlet og bedt ham om unnskyldning ville ting kunne gått annerledes. Han velger helt andre løsninger.

Men Polonius spør også det opplagte spørsmålet til datteren: What said he? Hva sa han? Problemet er bare at Hamlet ikke sier noe i denne scenen, han er stum. Det er bare masse geberder, ordene mangler. Han gransker Ophelias ansikt med et fortvilt blick.

Kommunikasjonen har brutt sammen og blir ikke siden gjenopprettet. Hamlet og Ophelia snakker riktig nok en del sammen etter dette, men det er ingen egentlig dialog fra hans side. Han tar seg ikke tid til å høre etter hva hun ville svart på hans anklager og grovheter, om hun hadde fått anledning til det. Han fortsetter bare med nye anklager. Jeg vil komme tilbake til disse møtene, men først bruke litt mer plass på å vise hvor gjennomgripende temaet med oppriktighet og forstillelse er i stykket.

Det er ikke bare hovedpersonen som martres av tvilen på om andre snakker sant, de fleste bipersonene baler med det samme spørsmålet. Her er Claudius idet han spør Laertes om han virkelig elsket sin far:

CLAUDIUS
Laertes, was your father dear to you?
Or are you like the painting of a sorrow,
A face without a heart?

KONGEN
Si, elsket du din far, Laertes? Eller
er du et maleri av sorgen? Bare
et ansikt uten hjerte?

LAERTES
Why ask you this?

LAERTES
Hvorfor spør De?

Claudius utdyper:

CLAUDIUS
Not that I think you did not love your father,
But that I know love is begun by time
And that I see, in passages of proof,
Time qualifies the spark and fire of it.
There lives within the very flame of love
A kind of wick or snuff that will abate it,
And nothing is at a like goodness still;
For goodness, growing to a pleurisy,
Dies in his own too-much.

KONGEN
Vel, vel, jeg tror nok at du elsket ham;
men kjærligheten er tidens barn,
og all erfaring har da også vist meg
at tiden demper ned dens gnist.
I selve hjerteflammen bor en veke,
en tyv i lyset, som vil kvele ilden,
og ingenting har varig samme kraft,
for kraft som svulmer, vil omsider dø
i egen overflod.

Det er et dystert bilde av kjærlighetens vilkår Claudius tegner her, som om den er dømt til å forvitne og utslukkes mellom mennesker, at den ikke kan vare.

Vi kan trenge litt motgift til denne nihilismen:

My bounty is as boundless as the sea,
My love as deep. The more I give to thee,
The more I have, for both are infinite.

Som havet er min gavmildhet – og like
så dyp min kjærlighet. Jo mer jeg gir,
jo mere har jeg. Uten bunn er begge.

Dette er Juliet, knapt fjorten år. Hun har tro på egen kjærlighetsevne

Claudius' ord må selvsagt ses i lys av at han her egger Laertes til hevn over faren, han bruker ham som et redskap for å få drept Hamlet. Likevel, det fins også en ærlig åre i skurken Claudius, han fortviler på et tidspunkt over egen evne til å lyve og forstille seg:

CLAUDIUS
(Aside) O, 'tis too true!
How smart a lash that speech doth give my
conscience!
The harlot's cheek beautied with plast'ring art
Is not more ugly to the thing that helps it
Than is my deed to my most painted word.
O heavy burden!

KONGEN
(Avsides) Det er så altfor sant!
Han snerter min samvittighet! For ikke
er skjøgens kinn, som sminkekunst forskjønner,
mer heslig bak sin maske, enn min gjerning
er heslig bak min sminkekunst av ord.
Å, tunge byrde!

Denne innrømmelsen kommer som en respons på en replikk fra Polonius, som også har innsikt i sin tilbøyelighet til forstillelse og dobbeltmoral, da han nettopp har bedt Ofelia, som er lagt ut som et åte for Hamlet, om å lese i en andaktsbok:

POLONIUS
(To Ophelia). Read on this book,
That show of such an exercise may colour
Your loneliness. —We are oft to blame in this:
'Tis too much proved, that with devotion's visage
And pious action we do sugar o'er
The devil himself.

POLONIUS
(Til Ophelia) Les i denne boken:
det gir din ensomhet et skinn av andakt.
Vi synder ofte slik – som all erfaring
har vist til overmål: Med fromme miner
og gudelige fakter strør vi sukker
på djevelen selv.

Ett av de mange gode rådene Polonius gir til sønnen Laertes ved avreisen til Paris, er:

POLONIUS
This above all: to thine own self be true,
And it must follow, as the night the day,
Thou canst not then be false to any man.

POLONIUS
Men fremfor alt: Vær sanndru mot deg selv;
da følger det som natten følger dagen,
at du ikke kan være falsk mot andre.

Selv Gjenferdet filosoferer over manglende samsvar mellom hva vi viser utad og det vi egentlig føler inne i oss:

GHOST
... my most seeming virtuous queen

GJENFERDET
... min dronning som i skinnet var så dydig!

For riktig å gni det inn, setter Shakespeare mot slutten av stykket inn en person som er gjennomført kunstig, som tilsynelatende ikke har noe kontakt med seg selv, nemlig Osric. Hamlet sier om ham:

HAMLET
He did comply, sir, with his dug before he sucked it. Thus has he (and many more of the same breed that I know the drossy age dotes on) only got the tune of the time, and, out of an habit of encounter, a kind of yeasty collection, which carries them through and through the most fanned and winnowed opinions; and do but blow them to their trial, the bubbles are out.

HAMLET
Han bukket dypt for sin mors brystvorter før han pattet dem. Han hører til denne yngelen som vår usle tid er så betatt av. Han og mange med ham har bare tilegnet seg tidens tone og en utvendig omgangsform, et slags skum som kan dupere selv den erfarne. Men bare blås på dem, så brister boblene.

Dette er sagt til Horatio uten stor lidenskap, mer nøkternt konstaterende, men idet han mistenker Ofelia for ikke å snakke sant, blir han så opprørt, sint og fortvilt at det er en helt annen side av ham som kommer frem:

HAMLET
Ha, ha, are you honest?

HAMLET
Ha ha, er du ærbar?

OPHELIA
My lord?

OPHELIA
Min prins?

HAMLET
Are you fair?

HAMLET
Er du vakker?

Og litt senere, den voldsomme anklagen om at hun forstiller seg, at hun ikke er oppriktig:

HAMLET
I have heard of your paintings too, well enough. God hath given you one face, and you make yourselves another. You jig and amble, and you lisp; you nickname God's creatures and make your wantonness your ignorance. ...

HAMLET
Jeg har nok hørt adskillig om din malerkunst også. Gud har gitt deg ett ansikt, og du skaffer deg selv et annet. Du vrikker deg og tripper og lesper; du setter økenavn på Guds skapninger; du forkler din lettferdighet som uvitenhet. ...

Disse harde anklagene mot Ofelia synes veldig urettferdige, det er lite og ingenting i det vi lærer om Ofelia i stykket som tilsier at hun ikke er oppriktig. Hennes brist er snarere at hun er lydlig overfor farens forbud mot å treffe Hamlet, at hun ikke trosser dette elendige rådet, og at hun går med på opplegget med at kongen og faren lytter bak forhenget. Men hvilken frihet har hun til å motsette seg dette? Hun er neppe i en posisjon der det er mulig.

Manipulering og spionasje i intime forhold

Stilt overfor denne vanskeligheten, at vi ikke vet om det er samsvar mellom det som sies og vises utad, og det hjertet rommer, forteller Shakespeare at vi løser dette på to helt ulike måter: Dels ved ærlig, åpent og fritt å spørre motparten hva hun eller han egentlig mener. Dette er unntaket i dette stykket. Regelen er å på ulike måter prøve å tiltvinge seg adgang til dette indre rommet – ved hjelp av press, løgner, spionering og et utall andre former. Polonius – som vi for spøk kan kalle selve Garderobemannen – leder ofte an i denne tvilsomme geskjeften, og det er han som introduserer metoden i den korte scenen med tjeneren Reynaldo, som han sender etter sønnen Laertes til Paris for å spionere på ham. Ja, han spionerer på sin egen sønn. Polonius instruerer Reynaldo til å oppsøke de danske miljøer for å fritte ut om sønnens gjøren og laden, gjerne ved å nevne hans navn i forbindelse med gambling, slåsskamper, horehus, for slik, som han sier:

POLONIUS
Your bait of falsehood takes this carp of truth
...
By indirections find directions out.

POLONIUS
med løgnens agn kan karpene Sannhet fiskes
...
en krokvei fører oss på rette vei.

Nei, er det noe Hamlet lærer oss, så er det at vi ikke kommer på rette vei ad krokveier. Med løgner når vi ikke frem til sannhet. Den ødelegger i stedet muligheten for å etablere ekte dialog og kommunikasjon. Det er som om Polonius egentlig vet dette, at han prøver å forsvare sin tvilsomme metode overfor seg selv. Også Claudius, trass sin kynisme, prøver å sukke pillen og kaller seg selv og Polonius for lawful espials – lovlige spioner, da de legger planen med å stå bak forhenget for å tyvlytte på den høyst private samtalen mellom Hamlet og Ophelia, det som skulle ha vært et intimt og beskyttet rom mellom kjærestene. Da har han allerede sendt av gårde Rosencrantz og Guildenstern for å pumpe Hamlet for informasjon, under dekke av å være hans venner fra ungdommen av. Hamlet gjennomskuer dem alle. Det er interessant at det helt tydelig gjør veldig vondt for ham at de tidligere vennene nå har forrådt ham, gått med på kongens parti og prøver å manipulere ham. Det er ett av de få stedene der han er ærlig overfor sin motpart og ikke lar dem slippe unna:

HAMLET ...
what make you at Elsinore?

HAMLET ...
Hva gjør dere her i Helsingør?

ROSENCRANTZ
To visit you, my lord, no other occasion.

ROSENCRANTZ
Vi er bare kommet for å besøke dem, min prins.

HAMLET ...
Were you not sent for?
Is it your own inclining? Is it a free visitation?
Come,
come, deal justly with me. Come, come; nay,
speak.

HAMLET
Har man sendt bud etter dere? Er dere kommet av egen drift? Er det et frivillig besøk? Så, vær nu ærlige mot meg! Ut med språket!

GUILDENSTERN
What should we say, my lord?

Hva vil De vi skal si, min prins?

HAMLET
Why, anything but to th' purpose. You were sent for, and there is a kind of confession in your looks which your modesties have not craft enough to colour. I know the good king and queen have sent for you.

HAMLET
Å, hva som helst – bare det holder seg til saken. Dere er blitt budsendt; jeg leser en slags tilståelse i deres ansikter, som blygheten ikke makter å maskere. Jeg vet at kongen og dronningen har sendt bud etter dere.

ROSENCRANTZ
To what end, my lord?

ROSENCRANTZ
Hvorfor skulle de ha gjort det, min prins?

HAMLET
That you must teach me. ...
be even and direct
with me whether you were sent for or no.

HAMLET
Det er dét dere må fortelle meg. ... Fortell meg åpent og ærlig om dere er blitt budsendt eller ikke.

ROSENCRANTZ (To Guildenstern) What say you?

ROSENCRANTZ (Avsides til Gyldenstern) Hva sier du?

HAMLET (Aside) Nay then I have an eye of you.
— If you love me, hold not off.

HAMLET (avsides) Aha! Jeg holder nok øye med dere!
Hvis dere er mine gode venner, så tal ut.

GUILDENSTERN
My lord, we were sent for.

GYLDENSTERN
Vi ble budsendt, herre.

Idet Hamlet gjentatte ganger spør dem åpent og direkte, gir de til slutt etter og innrømmer at de handlet på kongens ordre. De var altså ikke så forherdede likevel. De tar dessverre raskt opp tråden igjen og fortsetter med sitt lureri. Dette forsøket på å manipulere Hamlet, opprører ham veldig. Han spør om de kan spille på en blokkfløyte. Da de sier at de ikke mestrer instrumentet, svarer prinsen:

HAMLET

Why, look you now, how unworthy a thing you make of me! You would play upon me, you would seem to know my stops, you would pluck out the heart of my mystery, you would sound me from my lowest note to the top of my compass – and there is much music, excellent voice, in this little organ, yet cannot you make it speak. 'Sblood, do you think I am easier to be played on than a pipe? Call me what instrument you will, though you can fret me, you cannot play upon me.

HAMLET

Ikke det? Men skjønner du da hva for en ynkværdig ting du gjør meg til? Du ville spille på meg; du lot som om du kjente grepene; du ville slite hjertet ut av min hemmelighet; du ville prøve hele mitt register, fra den dypeste tonen til den høyeste! Det er meget musikk i denne lille fløyten; den har en herlig røst – men du kan ikke få de til å tale. Guds blod! Tror du det er lettere å spille på meg enn på en fløyte? Men hva du vil om hva slags instrument jeg er – du kan forstemme meg, men spille på meg kan du ikke!

Uttrykket heart of my mystery er så viktig; hvert enkelt menneske er et mysterium, noe man hverken kan eller skal manipulere på denne måten, da forstummer den skjønne musikken.

Men Hamlet selv driver også med spill, manipulering og press. Han vil lokke kongen til å avsløre seg ved å sette opp et skuespill som mimer drapet på gamle Hamlet. The play's the thing/ Wherein I'll catch the conscience of the King. Og overfor både Polonius og Ophelia kommer han med frekkheter, slibrigheter og anklager i en jevn strøm, men hele tiden som antydninger, slik at vi aner hva han mener, men han slipper å stå ansvarlig for det han sier. Det gir ham en følelse av makt og triumf: Ha, ha, jeg har sagt dere den grelle sannheten rett opp i fjeset, men dere har ikke skjønnet det åpenbare. Ha, ha – og om dere skjønner det, så kan dere ikke ta meg for det. Men dette er en tom seier, han stenger muligheten for at motparten kan respondere ærlig på det Hamlet er lei seg for, opprørt over eller sint på grunn av. De gis ikke sjansen til å angre og be ham om unnskyldning. De får ikke mulighet til å trøste ham. Eller motsi ham, der det er på sin plass. Det er som en tenåring som slenger ut rasende beskyldninger i fistel, løper inn på rommet og slenger døra igjen etter seg med et brak, vrir nøkkelen rundt og nekter å åpne opp selv når foreldrene står utenfor og bønnfaller ham. På denne måten bryter kommunikasjonen sammen, det gis ingen mulighet til å avklare hvor man står, angre, be om unnskyldning, bli tilgitt og starte på nytt – med forsterkede bånd. Dette ble på mange måter hovedmotiv i de fire seine skuespillene til Shakespeare, de som kalles romanser. Som Cymbeline sier mot slutten: Pardon's the word to all.

Overfor moren Gertrude i enerom er Hamlet mer åpen og veldig direkte. Men kommunikasjonen går bare én vei; han er ikke nysgjerrig på å høre hennes side av saken, han hører ikke hva hun sier. Han fordømmer, befaler og kommanderer.

En opplagt innvending mot disse perspektivene, er at slik situasjonen er i Hamlets omgivelser – something is rotten in the state of Denmark – er det ikke mulig for ham å være ærlig, han tvinges simpelt hen av omstendighetene til å sette opp et spill for å unngå å bli drept. Han kan ikke bare gå bort til Claudius og si; «du, angående det at du helte gift i øret på min far og tilranet deg kongemakten og min mor ...» På det ytre plotets plan opptrer Hamlet slik sett helt rasjonelt. Det er her det blir en stor forskjell på en lesning der vi ser alle figurene i stykket som del av Hamlets indre verden. Da blir alt mer plastisk – det gis muligheter for endring. Hvordan? Fordi karakterene i denne indre verden er veldig formet av Hamlets projeksjoner; de følelsene – som mordlyst, seksuelt begjær, eietrang m.m. – som han ikke kan vedstå seg, blir spaltet av og projisert på de indre objekter, slik at Claudius-figuren kan fremstå mye farligere enn han er om disse projeksjonene blir trukket tilbake. Idet Hamlet kan integrere flere av de forbudte følelsene, vil hans indre verden bli et vennligere sted. Det blir da lettere å være ærlig overfor seg selv og de indre objekter. Det er altså snakk om onde og gode sirkler; dess mer vi projiserer ut, dess vanskeligere blir det å være oppriktig, fordi vi frykter å bli fordømt eller drept av de indre objektene som vi selv har deponert disse morderiske tendensene i. Hvordan få snudd dette til en god sirkel? Det er tema for et annet foredrag, et foredrag som går tettere på analytisk teknikk. I stykket går det galt, Hamlet må skjule seg, blir mer og mer isolert, og vi ender opp med en stabel med lik. Vi kan si, at om man skal klare å være ærlig med seg selv om hva man føler og vil, så betinger det en tillit til at man ikke blir fordømt eller drept av de indre objekter, men rommet og akseptert. Oppriktighet, tillit, frihet og kjærlighet danner en slags kjede eller et ensemble, på den måten at de er avhengige av hverandre for å være virksomme.

Lureriet og intimspionasjen – om vi kan kalle det for det – topper seg da Garderobemannen Polonius gjemmer seg bak forhenget i dronningens soverom for å tyvlytte til Hamlets samtale med Gertrude, en samtale han har arrangert. Dette blir hans bane: Hamlet hører noen romstere der inne og stikker sverdet sitt gjennom forhenget og dreper ham. Her er det lite nøling og tenking, nærmest i vanvare kommer han til å drepe en far, sin egen svigerfar. Hamlets handling er opplagt svært voldelig. Jeg tror imidlertid det er riktig også å kalle det Polonius, Claudius og Gertrude gjør for en slags vold. De prøver å trenge seg inn i Hamlets sinn for å avlure ham hemmeligheter – men det er ikke først og fremst hemmeligheter, secrets, som skjuler seg der, det er snarere et mysterium – the heart of my mystery. Og dette mysteriet, denne musikken, forstummer idet vi prøver å lure og stjele oss til den.

Hamlet – en ung mann med usedvanlig intelligens, følsomhet og talegaver

Polonius er redd for Hamlets evne til å forføre, men tar feil. Jeg for min del burde kanskje ha vært litt mer på vakt i mine møter med prinsen. Jeg tror jeg ble ganske så forført de første gangene, han er betagende på så mange måter. Fordi han fremstår med en helt usedvanlig intelligens og følsomhet, og er så slagferdig, kan en bli forført til bare å se disse sterke sidene hos ham. Kanskje til og med heie på han når han egentlig bare er slem, avvisende og slibrig. I eat the air, promise-crammed! Lufta er løftespekket. Denne verbale virtuositeten kan virke nokså blendende på oss. Vi risikerer å ikke få øye på hvor redd, sårbar og usikker han er. Ganske så hjelpeløs i det virkelig å få etablert kontakt med andre.

La meg som avslutning leke litt med den scenen der han står og feker med armene og stirrer på Ofelia, men ikke sier noen ting. Hva kunne han ha sagt?

HAMLET

Ofelia, hva i huleste er det du driver med??
Følen heller, er du blitt helt sprø!
Du må slippe meg inn!
Ikke steng meg ute!

Det gjør så vondt, jeg går i stykker inni meg!
Jeg var helt sikker på at du var glad i meg.
Du er jo det?!
Er du ikke??

Er det den duste-pappaen din som har sagt
at du ikke får lov å være med meg?
He, er det? Ikke hør på den tosken, han har ikke peiling,
han skjønner ikke hva vi to har sammen.

Er det ikke oss to, da??
Jeg trodde virkelig ...
Det er jo oss? ... We two, all the way! (Hamlet synger etter melodi av *Rosanna*)
Eh? We two. Oss, vet du. Helt til evigheten, og lenger.

Vel, ikke akkurat like elegant. Men det trenger det ikke være, om det er ekte vare. Oppriktigheten vil berøre ordene og gjøre at de når frem til hjertet.

Referanser

Utdragene fra *Hamlet*, *Macbeth*, *Cymbeline* og *Romeo and Juliet* er hentet fra Arden-utgavene. Norske oversettelse ved André Bjerke, på Ascheoug forlag.

Freud, S. (1900/1969). *Drømmetydningen*. (overs. T. Winje) Oslo: Cappelen
Meltzer, D. & Williams, M. H. (1988) *The apprehension of Beauty*. London: Clunie Press
Norsk utgave: *Bergtatt av skjønnhet*. Kan kjøpes på www.perpleksforlag.no

Bokanbefaling av romanen: Så det ikke blir borte av Ingrid Ribe-Nyhus, utgitt på Efrem forlag (2025)

Av Torunn Landrø

Hvordan holder vi fast i oss selv? Hvordan er det å røske livet ut av en kjent sammenheng, og så skulle finne seg selv i starten av voksenlivet? Romanforfatter og prest Ingrid Ribe-Nyhus har gitt oss en overraskende god skildring av et indre liv fra innsiden av kirke-Norge. Eva er teologistudent, men har mistet Gud og er i en livskrise. Den ytre handlingen foregår i Oslos studenthverdag med fester, flørt og forelesninger på Menighetsfakultetet og ferieopphold i foreldrehjemmet. Men den egentlige handlingen er at Eva forsøker å holde ut en smerte mens hun får gå i terapi. Samtalene hos en psykoanalytiker beskrives som lavmælte pauser med plass til sterke følelser, som holder ut i prosessen. Hun besøker terapeuten første gang i desember, i et snødekket villastrøk, og vi følger henne til rognebærene henger på trærne, sommeren etter.

Som terapeut får jeg ofte liknende livskriser å forholde meg til i pasienters liv. Det er inspirerende å lese en roman som greier å beskrive overføring som det sentrale i

bedringsprosessen. For Eva blir besatt av terapeuten, hun tegner ham, sender sms og håper på svar, hun lurere på hva han gjør i ferien, hun leser bøkene han har skrevet. Terapeuten blir også utfordret når rammene for terapien tøyes til det ytterste.

Og Eva trenger et overføringsobjekt i savnet etter Gud. Eller far, som nå ikke er tett på i det ytre etter at hun har flyttet til kollektivet i Oslo. Foreldrene er heller ikke lenger nært på hennes indre liv når studentlivet byr på hemmelige rom som tar over for det hjemlige. Og slik som en psykoanalyse veksler mellom her og nå, indre grubling, oppvekstminner og hverdagshendelser, er handlingen lagt opp som en fri assosiasjon. Første gang Eva ligger på benken og ser opp i taket kommer hun på en hendelse fra barndommen der hun ligger på gulvet med far og bror etter at preste-faren med entusiasme har danset med dem til Bachs musikk på høyt volum og spurt «Kan du høre det, Eva, at Bach har laga musikk som viser oss Gud?», mens han løfter henne høyt, og barna fryder seg. Mor skrur ned volumet og sier det er for høyt for naboene. «Jeg så bort på pappa som lå langstrakt på golvet med svette i panna. Det så ut som han gjemte på en skatt. Og jeg svarte ja. Jeg kunne høre det jeg også. At Gud var i musikken». Vi får en fornemmelse av hvilken Gud Eva har mistet.

Det er mye litteratur som beskriver opprør mot en streng og en autoritær Gud som et indre objekt som trenger justeringer, eller som må forkastes. Religionspsykologien har vært opptatt av skadelige gudsbilder som er internalisert som et altfor strengt over-jeg. Dagens oppvoksende generasjoner i den norske kirke synes å være mer forskånet for helvetesprekener om en straffende Gud. Ribe Nyhus beskriver fram en helt annen dynamikk. Her handler det heller om en løsrivelse. Troen har imidlertid strukket høyder og dybder ut over det hverdagslige, hun har erfaringer med at noe er transcendent, og vakuumet er smertefullt.

Hva er det som skjer når en livskrise «rammer»? I denne romanen er det ingen tydelig utløsende årsak til krisen Eva er i, men vi vet at det å starte voksenlivet er en brytningstid. Kan barndommens tapte paradiset erstattes? Her er det ikke opplagt at krisen er bortfall av «paradiset» og mangel på struktur, vi aner også at en krise kan være et utløp for noe som har vært der hele tiden; noe som hopper seg opp og nå må fordøyas på kort tid. Evas oppvekst er ikke spesielt traumatisk eller depressiv. Det er heller noe usagt og uforløst vi får glimt av i de billedlige skildringene vi får tilgang til, her i omtalen av en mor som i Evas oppvekst var kommet tilbake etter et lengre sykehusopphold: «..men andre ganger kom hun seint hjem med mange handleposer og glemte å ta av seg skoa. Da var hun oppstemt på en sånn måte som gjorde at hun sa «jeg er glad i dere, lille flokken min» uten å se på oss.» Dette siste «uten å se på oss» skaper en uro. Det er som om Eva først som voksen innser at det var noe ufullstendig i mors tilstedeværelse den gang. Som om symptomet «tomhet» eller «mangel av Gud» leter opp andre bilder av tomhet, i minnet.

De eksistensielle tema er store når Gud står på spill. Romanen går ikke av veien for å beskrive flauheten Eva kjente på i oppveksten: over Vårt Land-overskrifter ved middagsbordet, eller at hun som barn stjeler med seg Jesusbarnet fra julekrybben i kirken. Dette gir god gjenkjennelse for den som har vokst opp i liknende settinger. Men med denne romanen vil jeg dog si at Ribe-Nyhus gjør Gud eller den store eksistensen relevant for flere enn de som har vokst opp i et kristen-hjem. Hva skal holde oss oppe når det som har båret oss ikke gjør det lenger? Finnes det en forestilling om noe som tåler oss når vi kjenner oss helt forlatt? Alle kommer vi i berøring med slike tema når store forandringer skjer i livet. Når noe mistes, kan vi håpe at noe erstatter det tapte. Eller vi må tåle at noe mistes. Inntil videre bruker Eva terapeuten som en erstatning for det tapte.

Veilederseminaret: egnethetsvurderinger i et systemisk perspektiv

Av Mona Semb

Vi var 16 deltakere som hadde gleden av å delta på seminaret om psykoterapiveiledning med Thor Kristian Island dagen etter generalforsamlingen. Han er gruppeanalytiker, og var med å stifte IGA i 1992. Nå er vi samlokaliserte i Maridalsveien 323, Thor Kristian har meldt seg inn igjen i vårt Institutt, og som han sa det selv: Bestefar har kommet hjem!

Et systemisk perspektiv på egnethet, som var seminarets undertittel, innebærer en oppmerksomhet på kontekst når kandidatens egnethet skal vurderes. Den berører kollegiale forhold, betingelser på arbeidsplassen og utdanningskrav fra myndigheter/samfunn.

Ved å vurdere kandidaters egnethet beskytter profesjonene seg, og regulerer hvem som kan inkluderes i profesjonelle miljøer. Foreleser understreket betydningen av tydelige forventninger til veiledningen, og påpekte at egnethet ikke er en statisk tilstand men noe som kan utvikle seg. Som Glen Gabbard har beskrevet starter grenseoverskridelser med små avvik, og et godt spørsmål til psykoterapeuten er: «Pleier du å gjøre sånn med pasientene dine»? Veiledningens formål kan være å utvikle, videreutvikle, vedlikeholde eller restituere den profesjonelle funksjonen.

Hanne Strømme har i sin forskning vist at psykoterapiveiledere kan være uvitende om engstelsen som ledsager arbeidet med å lære seg psykoterapiens egenart. En dyktig terapeut har evne til å etablere en trygg, empatisk og tillitsfull arbeidsallianse, med en åpen og utforskende dialog. Personlige kvaliteter som autentisitet, god selvrefleksjon, innlevelse, psykisk robusthet og gode relasjonelle ferdigheter kjennetegner den gode terapeuten – som gjerne vil lære og utvikle seg. I tillegg kommer etisk integritet og alminnelig god språkforståelse. Bruk av metaforer, symbolikk og dialekter kan inngå i den terapeutiske dialogen, kanskje uten å bli helt forstått.

Ved juridisk uskikkethet og uegnethet kan terapeuten ha brutt grenser, vist sviktende dømmekraft og manglende faglig forsvarlighet. Vansker med mentalisering, manglende selvrefleksjon og rigiditet kan forekomme, likedan devaluering eller overdreven handlekraft. Terapeuten kan ha liten emosjonell kapasitet og vise seg å bli lett overveldet eller være lite emosjonelt tilgjengelig. Narsissisme og kontrollbehov, vansker med utforskning av motoverføring og frykt for skam og avkledning kan gjøre terapeuten uegnet. Som foreleser påpekte, kan det være lettere å gripe til begrepet proaktiv identifikasjon enn å ta ansvar for egne følelser.

Et spørsmål det er vanskelig å få svar på, er hvorvidt problemer i veiledningen blir tatt opp i egenbehandlingen? Ved IGA har en smågruppeerfaring som integrert del av videreutdanningen, noe foreleser mener kan gjøre det lettere å ta opp slike problemer. Motstand mot veiledning kan komme til uttrykk ved at en tilsynelatende underkaster seg, men opponerer i det stille. Kanskje gjør ikke kandidaten det en har blitt enig om i veiledningen. Og hva med dem som møter altfor godt forberedt? Veileder kan kommentere at «det er som om du ikke trenger meg som veileder». Det er viktig å dokumentere veiledningen, og hva som er forsøkt gjort.

Veilederens dobbeltrolle (kontrollfunksjonen) er et moralsk/etisk ansvar. Hvordan motstå fristelsen til å overse, bagatellisere eller «glemme» vanskene? Et stilltiende håp om at noen andre griper inn kan også forekomme. Jo klarere den gjensidige avtalen (kontrakten) er, jo lettere vil det være å adressere avvik. Kandidatens misnøye kan gå under radaren, kanskje av frykt for represalier. Betydningen av å interessere seg for kandidaten, tidligere erfaringer med veiledning – kanskje særlig de negative – kan være uvurderlig. Når veiledningen foregår i et trygt, lærerikt og reflekterende rom, er det veiledning på sitt beste.

Seminar deltakerne reiste spørsmål om hvordan kandidater kan få egnete pasienter, og inntrykket er at praksis varierer avhengig av om kandidaten er ansatt i DPS eller er avtalespesialist – ved å etable-

re kontakt med fastlege kan en være uavhengig av henvisningsmottak. Ved Psykoanalytisk institutt kan den som er kandidatansvarlig bidra. Et annet spørsmål er veilederes taushetsplikt, som kan stå i motsetning til kontrollfunksjonen. Diskusjonen synliggjorde et behov for veiledning på veiledning, og betydningen av å ha fora for drøfting av slike spørsmål som veiledning kan reise. Og hva med veilederes egnethet som veileder? En viktig problemstilling som kanskje ikke får den nødvendige oppmerksomhet når en setter dagsorden for temaet psykoterapiveiledning.

Artikkelen «Negative supervisonsopplevelser og deres konsekvenser – om evaluering og devaluering i supervision» av Jan Nielsen ble lagt fram for diskusjon. Under mottoet «From the couch to the circle» illustrerte den gruppeanalytiske pedagogikken at en kan lære gjennom å sitte i sirkel – ikke bare ved å ligge på benk. I sirkelen ble det også reflektert over artikkelen «Tillit og skam i veiledningsmatrix» av Else Margrethe Berg og Thor Kristian Island. Hvordan kan en tilrettelegge for kreativitet i spennet mellom trygghet og utfordring? Skammen knytter seg til noe vi er, og en erfaren gruppeanalytiker vil mene at det er bedre å dele skam i en gruppe enn med enkeltindividet i psykoterapi.

Seminaret inviterte ikke bare til erfaring med sirkelen – vi brukte også «Fishbowl», som kan minne om reflekterende team og tankevevsmetoden. I løpet av dagen la to deltakere fram materiale fra veiledning, og den indre sirkelen (gullfiskene) tenkte høyt om materialet for så å lytte til deltakerne i den ytre sirkelen som reflekterte over det som hadde blitt sagt – og ikke sagt.

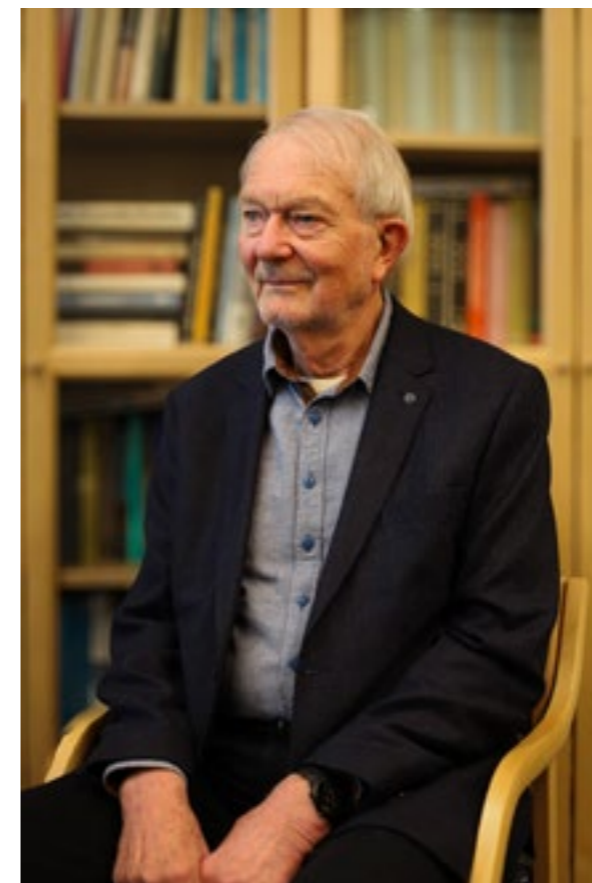
Deltakerne lot til å være samstemte i sin oppfatning av seminarets nytteverdi – den var god. Mange møtte uforberedt til bruken av sirkler og gullfiskbolle, men ga uttrykk for at det hadde vært et engasjerende, tankevekkende og lærerikt seminar. I en trygg gruppe gikk dagen fort, og fylt av inspirasjon kunne noen av oss vandre nedover langs Akerselva, en sen ettermiddag i mars.

Thor Kristian Island foreleser.

Å arbeide med å bygge en felles forståelse i støvet av det sovjetiske regimet

Av Anne Marie Frøkedal og Tonje Emorsten

Tor Jakob Sandvik, første lærer ved innføringsseminar i Kaunas.

Da Gintare Bubenaite tok kontakt med oss i daglig ledelse, og ønsket å arrangere et seminar i samarbeid med Kaunas gruppen, ble hun møtt med et litt forvirret spørsmålstegn. Gintare fortalte om en del av historien til instituttet vi ikke riktig hadde fått med oss: Instituttet hadde hatt en viktig rolle i oppbyggingen av en psykoanalytisk utdanning i Kaunas, Litauen. En løs tråd, det var spennende – hadde det å bli gitt stor betydning for andres utvikling en forførende effekt på oss? Vi skulle iallfall ikke stå i veien og ga klarsignal til seminar i instituttets lokaler. Nysgjerrigheten på Kaunas gruppen var vekket, vi kjente et driv mot å finne den underliggende historien ...

Vi oppsøkte derfor en sentral person ved oppstarten av utdanningen i Kaunas: den første læreren der, Tor Jakob Sandvik. Han var lærer, veileder og lærerapeut ved Institutt for psykoterapi i mange år. Og kom til Oslo i forbindelse med Kaunas-seminaret. Vi fikk tid til en liten samtale ved dagens slutt.

10 år etter Berlin murens fall, høsten 1998 startet det første innføringsseminaret opp i Kaunas. Ideen om å starte en psykoanalytisk utdanning i Kaunas synes å ha vokst frem gjennom flere samtidige forhold. En viktig faktor for å muliggjøre ideen, var en utlysning av statlige norske midler til hjelp for å gjenreise Øst-Europa etter murens fall.

Espen Collett, Harald Kleppe og Agnar Berle var viktige initiativtakere fra Instituttet for psykoterapi. De forsto behovet, og engasjerte seg i å få i stand en utdanning i psykoanalytisk psykoterapi for leger og psykologer i Kaunas. Fra Kaunas sin side spilte kollegaen Vida Mickiene en viktig rolle. Hun hadde selv en betydningsfull egenerfaring med psykoanalyse, som hun mottok av en kollega mens hun jobbet som lege ved en nevrologisk avdeling. Kollegaen hadde lært metoden fra et psykoanalytisk undergrunnsmiljø i Stalingrad under Sovjettiden. Psykoanalysen var da forbudt. Avtrykk fra sovjettidens regime kommer vi tilbake til. Men tilbake til begynnelsen.

Først ble det holdt et kort forkurs i psykoanalyse ledet av Espen Collett, en tysk psykiater og Harald Kleppe, så ble Tor Jakob spurt av Agnar Berle om å være lærer på innføringsseminaret. Etter ett besøk i Kaunas våren 1998, startet seminaret opp med åtte kandidater, tre psykologer og fem leger. En kandidat valgte å slutte grunnet flytting. Resten av seminargruppen fullførte utdanningen sammen.

Undervisningen foregikk på et hotell i Kaunas, Litauens nest største by. Byen var preget av omlegging, oppbygging, restaurering og ny kapitalisme. Tor Jakob beskriver arbeidet i Kaunas som et pionerarbeid. Selv om rammene for undervisningen var de samme som i Norge, var det flere forhold som var annerledes.

En stor forskjell var at han og seminargruppen ikke hadde et felles språk. Kommunikasjonen foregikk på engelsk, et fremmedspråk, som ingen helt behersket. Tor Jakob forteller at dette naturlig nok bidro til at tempoet i undervisningen ble langsommere. Samtidig måtte man lære seg å høre etter og ta i bruk andre former for kommunikasjon enn det som ble sagt med ord. Han har i ettertid reflektert over at det kanskje fasiliterte en dybde i det kliniske materialet. Når tempoet ble satt ned og de måtte finne et nytt felles språk for indre prosesser, var det som om underteksten trådte tydeligere frem.

En annen språkutfordring var begrensningene i det litauiske språket for indre psykologiske fenomener og prosesser. Blant annet kom det frem at det ikke fantes et eget ord for «selvet» på litauisk. Tor Jakob oppfordret kandidatene til å bruke morsmålet sitt og utvikle begreper for indre fenomener på morsmålet sammen med pasientene. På den måten ble det nærmest en parallell prosess mellom prosessen i seminargruppen og terapiprosessene, hvor det begge steder ble arbeidet med å utvikle et felles nytt språk for det indre.

Fraværet av en psykoanalytisk tradisjon var en vesentlig forskjell. Som tidligere nevnt forbød Sovjetunionen psykoanalytisk teori og tenkning. Etter murens fall hadde Litauen og Kaunas derfor ingen bærende kultur for den psykoanalytiske tradisjonen i behandlingen av psykiske lidelser. I seminarene er det krav om opptak av terapitimer med båndopptaker for veiledning. Sovjetunionen brukte skjult avlytting som aktiv metode for å avdekke og avsløre motstandere av regimet. Tor Jakob sier at vansker knyttet til bruk av båndopptaker ikke ble direkte adressert på seminarene, men han ante det problematiske med restene fra det sovjetiske regimet.

Den psykoanalytiske utdanningen som startet som et pionerprosjekt i Kaunas i 1998, har siden utviklet seg til et psykoanalytisk miljø, som i dag står stødig på egne ben. Kaunas Society for the Studies of Psychoanalysis and Psychotherapy (KSSPP) ble i 2008 godkjent som fullt medlem av IFPS.

Dedikasjonen til Espen Collett, Agnar Berle, Harald Kleppe og Tor Jakob Sandvik til arbeidet i Kaunas gjør inntrykk. Og instituttets betydning for utviklingen av et psykoanalytisk miljø i Kaunas er en historie verdt å dvele ved og ta inn over seg. Det er en historie om hva man kan få til hvis man vil det nok, som kanskje kan være et lite apropos til oss selv, når vi syns sykehusene ikke legger nok til rette for utdanningen vår.

Så var det også berørende å observere tilknytningen våre litauiske kolleger kjente til Institutt for psykoterapi under Kaunas-seminaret. Hvor temaet for seminaret ble en slags forlengelse av fortellingen. Det hadde tittelen «How to become and survive as a psychoanalytical psychotherapist? Therapist training – personal change processes and therapist identity through ongoing life»

Tormod Knutsen og Hanne Strømme foreleste for fullsatt gruppe med nordmenn og litauere, både kandidater og medlemmer, og med det var broen forsterket inn i en ny generasjon.

Kaunasgruppen. Fra venstre: 1.rad: Darius Leskauskas, Živilė Paulauskienė, Tor Jakob Sandvik, Tormod Knutsen, Darius Kutka, 2. rad: Eimantė Kamilė Kališauskienė, Almina Vilimiene, Evelina Ciapaite, Hanne Strømme, Gintare Bubenaite, Gražina Vilcinienė, Brigita Baks, Darius Jokūbonis, 3. rad: Algirdas Talijūnas, Danutė Liovkienė, Jan Johanssen (vår kollega - venn fra Finland).

Edgar Levenson (1924 - 1926)

Av Tor Jakob Sandvik og Arne Andreas Døske

Edgar Levenson døde i år 101 år gammel. Han var en unik representant for den interpersonlige tradisjonen innen psykoanalysen, som ble grunnlagt av bl.a. Harry Stack Sullivan og Erich Fromm på 1940 tallet. De etablerte også The William Alanson White Institute i New York, hvor Levenson tok sin psykoanalytiske utdannelse, og hvor han resten av livet var en aktiv og fremtredende bidragsyter. Medlemmer av Institutt for psykoterapi har besøkt dette instituttet, både individuelt og gruppevis, og noen har fått oppleve Edgar Levenson direkte gjennom forelesninger, seminardeltakelse og veiledning. Levenson har etterlatt seg en stor samling artikler i psykoanalytiske tidsskrift, særlig i William Alanson White Institute sitt eget tidsskrift, Contemporary Psychoanalysis, og han har utgitt tre bøker. Levensons tekster har vært mye brukt i seminarundervisningen ved Institutt for psykoterapi til berikelse for mange.

For medlemmer av instituttet vil det være mange artikler av Levenson tilgjengelig på PEPWEB. Et fint sted å starte for nye lesere av hans tekster vil være artiklene:

Whatever happened to the cat? - Interpersonal Perspectives on the self. Contemporary Psychoanalysis (1989) 25: 537-553 og

The pursuit of the particular- On the psychoanalytic Inquiry. Contemporary Psychoanalysis (1988) 24:1-16.

Levenson hadde et spesielt talent for å formulere seg med oppfinnsomhet og vidd, ofte overraskende kritisk og dekonstruerende til begreper og meningsinnhold som ellers ble tatt konvensjonelt for gitt. Han søkte etter, og fant detaljer i situasjonsbeskrivelser som kunne gi en helt ny figur grunn effekt, og dermed ny forståelse. Tittelen på hans første bok, The Fallacy of Understanding, er karakteristisk for hans sans for paradokser. Han beskrev psykoanalytisk praksis som et felt, der terapeuten blir en del av problemet pasienten kommer for å få hjelp til, og der de sammen prøver å finne ut av hva som foregår. Han unngikk ferdige løsninger og brøt ned skjematisk tenkning. Han la vekt på det spesielt subjektive i den relasjonelle utvekslingen, med akseptering og toleranse for prosesser utenfor bevisst oppmerksomhet og kontroll, uventede hendelser, som ofte er utfordrende for terapeutisk håndtering. Med den relasjonelle vendingen som fant sted i den psykoanalytiske hovedstrømmen på 1990-tallet og fremover, fikk Levenson økende betydning. Han vil bli husket og brukt som en original og fornyende inspirator, med et bredt kunnskapstilfang, og en sterk evne til å beskrive nære kliniske detaljer i terapeutiske relasjoner.

Program for fagmøter høsten 2026

September

02.09 «Det er bedre med to reparatører, enn med ingen reparatører. - en psykodynamisk refleksjon over pasientens terapeutiske bidrag og terapeutens utvikling».
Kristine Reinz presenterer sin kandidatoppgave.

25.09 Rupture and Repair: The Value of Working Through!
Heldagsseminar med Nancy McWilliams og Michael Garret, Litteraturhuset i Oslo.

Oktober

7.10 «Om grenser og grenseoverskridelser: Når det stormer i motoverføringenes landskap» ved Anna Szulc.

November

4.11 «This is the end, my beautiful friend. This is the end, my only friend». Om avslutning; bastioner eller utvikling? Ved Rune Johansen.

Desember

02.12 «Terapeutens jul» bokbad av forfatter Linda Sandbæk og musikk ved Ellen Sofie Hovland

INSTITUTTET INVITERER

Nancy McWilliams, PhD, and Michael Garrett, MD
Litteraturhuset 25th of september 2026.

Rupture and Repair: The Value of Working Through

A Full-Day Seminar in Oslo.

Mer informasjon om seminaret og påmelding finner du på vår hjemmeside **HER**.

IPSY